Масса а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ЕРА, 28 ноябрь, 1974 шу. ● № 142 (5431). ● Мах 2 кеп.

Республика партийни актива собрани

Самардийнахьа парте Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа, областной партийни организаце актива собрани хилар. Из хьайиллар КПСС обкома шоллагIча секретара **М. Ш. Баматгиреева.**

Цига «Белоруссе партийни организаце идеологически кадраш кийчъяреи царна кхетам баларен балхах» бола КПСС ЦК соцам кхоачашбара областной партийни организаце декхарех» доклад йир КПСС обкома секретара **М.О. Бузуртанова.**

Цул тIехьагIа пренеех къамьлаш дир парте Ленински райкома хьалхарча секретара **Г. Ф. Галковас**, республика культура министра **В. А. Татаева**, Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университета парткома секретара **М. Х. Точиева**, Ачхой - Мартановски райкома хьалхарча секретара **А. И. Воронкина**, комсомола обкома хьалхарча секретара **Т. У. Махмудхаджиевас**, «Сердало» газета редактора **Т. А. Тебоева**, республика Министрий Совета председатела заместитела **Н. К. Байбулатова**, КПСС ЦК-рча заочни лакхерча партийни школа Ставропольски отделене заведующе **С. П. Горюнова**, грозненски «Электроприбор» завода директора **Л. Н. Перепечаева**, парте Назрановски райкома секретара **Б. Х. Гандалоева.**

Партийни актива собране иштта къамаьл дир КПСС ЦК «Агитатор» журнала кертерча редактора **С. П. Габдулина.**

Актива собране балха юкъе дакъа лоацаш вар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. Х. Боков**, республика Министрий Совета председатель **Р. В. Вахаев**, КПСС обкома секретарь **М. А. Дорохов.**

Дийцача дешах лаьца хоаламболла соцам тIаийцар.

Партийни актива собране балхах йолча отчета оаха кепатохаргья.

СОЦИАЛИЗМА, ДОТТАГIАЛА, МАШАРА НАЬКЪАГIА

УЛАН-БАТОРЕ ХИННА ТОРЖЕСТВЕННИ ЗАСЕДАНИ

УЛАН-БАТОР, 26 ноябрь. (ТАСС спец. корр.). Тахан правительства ЦIагIа МНРП III съезд хиннен Монгольски Халкъа Республика хьакхайкаьн 50 шу дизара хетаьн цхьана торжественни заседани хилар Монгольски халкъа - революционни парте Центральни Комитетен МНР Сийлахь-йоккхача Халкъа хуралец.

ЦIийга кийчъяь я зал. Сцена сигала бессача кIада тIа — МНР герб. Лалла цIена кIада тIа деза шиа дата латт: 1924—1974. Зизай гома юкъе доахк В. И. Ленинен Д. Сухэ-Баторен скульптурни портреташ.

Укхаза гулбеннаб МНРП ЦК членаши членалла кандидаташ, Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала депутаташ, правительства членаш, партеи революционни къовсамеи ветеранаш, Монгольски халкъа эскара тIемахой, общественни организацей викалаш, Монголе къахьегама ветеранаш, Iилман культуран деятелаш, советски специалисташ.

Ура а эйтта, чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш а «Ура!», «ДоттагIал!» яхаш цIогIарч а детташ тIанийцар зале гулбеннараша КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев, МНРП ЦК Хьалхара секретарь, МНР Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал.

Царца цхьана президиумера моттигаш дIалаьц МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Министрий Совета Председатела Ж. Батмунха, кхыча боккхийча монгольски партийни паччахьалкхени деятелаша, советски партийно - правительственни делегаце членаша — КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра А. А. Громыкос, КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара Д. А. Кунаева, КПСС ЦК члена, Киргизе Компарте ЦК хьалхарча секретара Т. У. Усубалиева, КПСС ЦК члена, СССР Министрий Совета Председатела заместитела Н. Т. Новикова, СССР Министрий Совета Председатела заместитела И. В. Архипова, КПСС ЦК члена, КПСС Иркутски обкома хьалхарча секретара Н. В. Банникова, КПСС ЦК членалла кандидата, МНР-ерча СССР посола А. И. Смирнова. Цигача — КПСС ЦК Генеральни секретара помощникаш: КПСС ЦК член К. В. Русаков, КПСС Центральни ревизионни комиссе член А. М. Александров.

Президиуме я иштта КПСС ЦК членалла кандидат, СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета председатель В. П. Рубен керте латта советски общественноста делегаци а.

Заседание бар Улан-Баторе аккредитовании йолча дипломатически представительствашта керте латтараш, монгольски кхыча мехкий журналисташ.

Монгольски Халкъа Республика паччахьалкхен гимн локх.

«Ах бIаь шера социализма наькъагIа» яха доклад йир гулбеннараша безаме тIанийца Ю. Цеденбала.

Новкъоста Ю. ЦЕДЕНБАЛА доклад

Республикански Монголе ахбIаь шу, — аьлар нов. Ю. Цеденбала, — дерригача монгольски халкъа дог гIоздоаккха юбилей, по денале лоаттабаьча къовсамеи цун хьинарерча къахьегамеи цIей, монгольски советски халкъий социалистически содружества мехкий халкъий дохаргдоацача доттагIалла цIей да.

Вай дегаш боарам боацаш гIоздаьннад монгольски халкъа воккха тешаме доттагIа вола КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост Леонид Ильич Брежнев керте латта советски партийно - правительственни делегаци укхаза вайца хиларах. Цу гIулакхо кхы а гIоздоаккх вай цIей, из кхы а торжественнегIа хулийт.

Мукъаба сопа, парте Центральни Комитетен МНР правительстван цIерагIа, укх зале гулбеннарийн вай мехка берригача къахьегамхойн цIерагIа советски партийно - правительственни делегацена керте латтачунга, КПСС-ен Советски правительстван тохкамах чакхваьннача кулгалхочунга, дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойн болама гIорваьнна волча деятелага, машари халкъий кхерамзлеи чIоагIъяра тIехьа латтача кIаьд ца луча къовсамхочунга, тешамерчеи деналерчеи марксистага - ленинцага хьамсарча новкъостага Леонид Ильич Брежневга моаршал хатта.

Нов. Ю. Цеденбала дег тIара моаршал хьаттар - МНР енача советски партийно - правительственни делегаце членашкеи советски общественноста делегацеги.

Советий мехка викалашка моаршал хоатташ, белгалдир Ю. Цеденбала, сийлахь-йоккхача Ленина партега — КПСС-га, Советски правительстваген Советски Союза вошал долча халкъашкеи дег тIара моаршал хоатт вай, хIаьта коммунистически общество хьалъеча, машари дунен халкъашта юкъера кхерамзлеи бахьан лоаттабеча къовсаме цар керда доккхий толамаш дахар лоаш ловцаш а доах.

Советски партийно - правительственни делегацеи КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева шеи вай юбилейни торжествашка дакъа лацаро монгольски советски халкъашта юкъера ленински доттагIал, МНРП КПСС, МНР-еи Советски Союзеи цхьоагIон вошали хилар вIаьхха хьахьокх. Из дог тохадолийташ, исторически йола событи монголо - советски цхьана леладеча гIулакхий летописа юкъегIоргья дошо оагIув а хинна. Цо шеко йоацаш доккха дакъа юкъехьорг да вай мехкашта юкъе массе оагIора цхьана леладу гIулакхаш дIахо йодача хана дегIаккхувлачеи кIоаргдечеи, ерригача социалистически содружества цхьоагIо чIоагIъяра, халкъашта юкъера машари доттагIали чIоагIлара.

Монгольски халкъа революце исторе чухь, дIахо аьлар докладчика, къаьстта моттиг дIалоац 1924 шера август бетта хиннача МНРП III съездо. Цу съезда боккха исторически лоархIам сенах латт аьлча, из латт марксистско - ленински хьехама ларда тIа монгольски халкъа социалистически прогресса генеральни перспектива цо белгалъяь хиларах, дегIаахара капиталистически стади юстара а йита феодализма наькъа тIара социализма наькъа тIа йоалаш Монголи дегIаахара курс кийчъяь хиларах.

ВIашагIхотта звено. Монголе къахьегама аратстванеи Советски Союза болхлой классаи юкъера союзи доттагIали тоссадалареи дегIаахареи гIулакха юкъе вIашагIхотта тIий хинна дIаэттар шоай балха тIа марксистско - ленински хьехам ларде лувцаш йола Советски Союза коммунистически партии Монгольски халкъа - революционни партии.

Тха опыто хьахьекхад, монгольски советски халкъашта юкъера союзи доттагIали чIоагIа ца хилча, социализма хьалхарча мехко къахьегама монгольски халкъ массе оагIорахьара хьал ца лаьцачеи цо цунна новкъостал ца дичеи, е монгольски халкъа революци котъяларах а е дIахо из дегIаахара толамех а дог доахилга ца хилар, социализмаи халкъий къаман - кортамукъален къовсамен низашта юкъера союз чIоагIъяра дунен халкъашта юкъе боккха лоархIам болаш хинна хилар а хIанз йолаш а хилар. 1969 шера хиннача коммунистически болхлойн партей дунен халкъашта юкъерча совещане болгалдаьд: «Империализмана духьала лоаттабеча къовсама перспективашта эггара лоархIам болашагIа да социалистически системанеи болхлойн къаман - кортамукъалени боламашта юкъера союз чIоагIъяр».

Монгольски Халкъа Республика хьакхайкаяри цун хьалхара конституци тIаэцари, дIахо аьлар докладчика, феодализмагара социализмага довлаш чоалханеи тайп-тайпареи дехкараш кхоачашдара наькъа тIа Iалаьмате боккхача лоархIаме хIама а хинна дIаэттар.

Цу кердача наькъа тIа довлара заман чухь, белгалдир Ю. Цеденбала, леррагIа, гIан тIехьа гIа боаккхаш чакхдоалар революце бIаьшеренашка хинна халкъа экономически, политически культурни тIехьадисар дIадаккхара, капитализм юстара а йита леррагIа социализмага довлара торонаш Iалашъяра де дезараш.

Доклада тIа белгалдоаккх, Советски Союзо керттера дакъа а лоацаш гитлеровски фашизми японски милитаризми йохаяро, керда халкъа - демократически паччахьалкхенаш хьахиларо дунен халкъашта юкъе аьттув болаш дола хьалар МНР-е социализм хьалъяра. Цу аьттув боалийтта хьалех пайда а эцаш МНР 1948 шера дендз хьалха боахама культуреи дегIайоалае йолаелар. Промышленносте хьалха долаш хинна доакъош дегIадоаладареи керда дараш хьадареи ларде, леррагIа самдувлар промышленни продукци арахецилга. 1940 шерашца нийсдича ерригча йоаккхаш йола промышленни продукци 1960 шера 5,4-зза дукхагIа хилар.

Къаьст - къаьстача аратски боахамашта социалистически кооперировании елга чакхдаккхарца ерригча досоциалистически экономически укладаш дIаяхар, мехка ше цаI йола социалистически экономика хьалла Iалашдир.

КховэтлагIа шераш дIадолалуш МНР дегIаяра кердача юкъ хьатIаэттар — социалистически общество хьалъяь яккхара юкъ. Цу юкъа керттера маIан социализма материально-технически база хьалъяра процесс масс тайпара дегIайоалелгеи чакхйоаккхилгеи дар. Керттера декхар латтар экономика индустриально - аграрни структура хьаярах, МНР-ах индустриально - аграрни мохк барах.

Монгольски халкъ ший парте кулгаца, Советски Союзои кхыча вежарашка долча социалистически мехкашеи лоаттадецарца новкъосталца из деккар кхоачашдеча леррагIа лоархIаме толамаш доахаш хьадоахаш. Цун тешал ду укх тIеххьарча кхаь пятилетке сиха дегIаухача кIора боаккхача, электроэнергетически, горнорудни, металлообрабатывающи, гIишлон материалий, хьу чакхйоахача, кожевенни, кога гIирс беча, текстильни, дулхи шуреи йоаккхача, хьоар IохьаеIн кхычи социалистически промышленноста доакъош. Промышленноста производственни керттера фондаш 1961 — 1973 шерашка 4,7-зза алсамъяьлаш, хIаьта промышленни производства боарам цхьан сага сих лаьрхIача — 2,4-зза. Укх кхарча пятилетка хьалхарча кхаь шера ерригча йоаккхаш йола промышленни продукци 33,6 процент лакхъеннай, перспективни планагIа лаьрхIар 29,9 процент мара йоацача. Транспорта ерригача тайпай производственни керттера фондаш 1940 шерашца нийсдича 1973 шера 35,7-зза лакхъеннай.

Болхлой класс йоккхагIа хулаш йоагIа, вай общества керттера общественно - политически низ хилара тарра, лакхлуш латт цун лоархIам, аьлар нов. Ю. Цеденбала.

Докладчика дIахо дувц партеи правительстваи укх тIеххьарча итт шера юрта боахама материально - техническа база чIоагIъеш баьча Iалаьмате боккхача балхах.

Цо белгалдаьккхар, Монголе халкъа Iаьдал лаьттача шерашка халкъа вахар овлангара дендз хийца, мехка культурни сибат, наьха быти сакхетама эргабаьккха йола культурни революци чакхъяккхара Iалаьмате боккха болх баь хилар.

Монголи феодализмагара социализмага йоаккхаш баь исторически никъ толамца чакхбаккхеи социализм хьалъяь яккхара баьча наькъагIа из дIахо дегIаккхувлеи аьттув баьлар социализма хьалхарча мехкаца — сийлахь-йоккхача Советски Союзаца вежарашка доттагIал чIоагIдари цунца массе оагIорахьара вIаши цхьана гIулакхаш леладари бахьан долаш, аьнна белгалдаьккхар нов. Ю. Цеденбала.

МНРП Центральни Комитета, МНР, правительстван берригача къахьегамхойн цIерагIа нов. Ю. Цеденбала сийлахь-йоккхача ленински партена, Советски правительстваца, турпалча дерригача советски халкъа дег тIара чIоагIа баркал аьлар МНР социалистически общество хьалъеш а, монгольски халкъа хьал-торо айеш а даим, боккъонца вежарий хьисапе новкъостали гIон дарах.

Оаха чIоагIа дегашта тоам а хулаш белгалду, аьлар докладчика, монголо - советски отношенеш. 1966 шера официальни доттагIлен визитаца новкъост Л. И. Брежнев керте вола советски партийно-правительственни делегаци хиннача хана доттагIлен, цхьана гIулакхаш леладара а вIаши гIо дара а хьакъехьа МНР-и СССР-и юкъерча договора кулгаш яздаьчул тIехьагIа дегIаяхкара шоай кердача дикагIа даькъ тIа яьина хилар.

Монголе къахьегаш дола халкъ, аьлар нов. Ю. Цеденбала, хинна а хиннад хIанз да а да монголо - советски доттагIлени, социализма кхыча мехкий халкъашцарча доттагIлени вошален цIенча байракха доазув доацаш мутIахьа. Тхона тхоай интернациональни декхар гу социалистически мехкий цхьоагIо хаданза чIоагIъярца, политически, экономически, Iилма - технически, культурни, хIаьта иштта кхыча доакъошка царца цхьана къахьегилга шердаргдеи кIоаргдарцеи.

Тха парте лерхI, МНР социализм хьалъяра программни цун декхараш толамца кхоачашдар, кхыча вежарха долча мехкашца цун экономически боарамаш нийсдар, кхыча социалистически паччахьалкхенашца, эггара хьалха Советски Союзаца тха мохк кхы а дукхагIа экономически гаргадахара а политически консолидаце а наькъаш тIа, царца боахама буввамаш мамогга шердареи кIоаргдареи наькъаш тIа чакхдаккха йиш я аьнна.

Тахан, белгалдир нов. Ю. Цеденбала, цIаккха ца хиннача тайпара чIоагIъеннай социализма, демократеи прогресси низий позицеш, кхы а айхагIа кхотаденнад дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойн болама мугIараш, чот нь аргвоашш чIоагIбеннаб дуне дегIадара хьалда воздействи еш йолча дунен тIарча социалистически содружества низ. Цу гIулакха юкъе массаза къаьстта моттиг дIалоацаш хинна а хиннай хIанз а я коммунистий ленински партии — КПСС-и ах бIаь шерал совгIа йолча хана де лерхIачоа тIаберзабаь а тIагIертта а машареи социализмаи гIулакх котдаккхара тIехьа къовсам лоаттабеш, сийдача кхоаненга бода никъ адамлена тешаме буллаш бола сийлахь-боккха Советий Мохки. Дунен социализма цхьоагIон низи дIахо чIоагIбара, машари дунен халкъашта юкъера кхерамзлеи чIоагIъяра Iалаьмате доккха хIама карагIдаьннад КПСС ЦК Генеральни секретара, «Халкъашта юкъера машар чIоагIбарах» йолча Ленински преме лауреата новкъоста Леонид Ильич Брежнева шийна.

Леонид Ильич Брежнева цIераца дувзаденна да МНР-и Советски Союзаи, вай марксистско - ленински партешта юкъера вежарха дола доттагIали беркат доалаш масса а оагIорахьа цхьана къахьегилга дIахо дегIадар а чIоагIдалар а.

Укх сийдолча трибуна тIара дега тоам хулаш хоам бу аз монгольски халкъа социалистически карагIдьннараш ларадара а алсамдахара а, КПСС-и МНРП-и, СССР-и МНР-и халкъашта юкъера доттагIлени вежарашхеи йола отношенеш чIоагIъяра гIулакха, социалистически содружества мехкаши дунен халкъашта юкъера коммунистически болхлойн болами дIахо кхотабара гIулакха, машари массане а юкъара кхерамзлеи чIоагIъяра гIулакха КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева къаьстта белгалдаьлаш хIама карагIдаларах, МНР Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиумо соцам баьб Леонид Ильич Брежнева «Монгольски Халкъа Республика сийлен гражданин» яха сийдола цIи яла, «МНР сийлен гражданина Дошо Седкъа» цунна да а луш.

Л. И. Брежнева «Монгольски Халкъа Республика сийлен гражданина» цIи яларца вай дIакхайкабу монгольски халкъа ший тешамерча доттагIчунцара — турпалерча советски халкъацара, цун ленински партецареи советски правительствацареи дег тIара безами сийдеш хилари, аьлар Ю. Цеденбала. Цо иштта хьахьокх вай халкъийн мехкийн дохаргдоацача доттагIлени вошален отношенеш чIоагIлуш хилар, вай планета тIарча берригача наьха иразе беркате дахари бахьан долаш, Iа, веза Леонид Ильич, дог цIенеи беркатеи болх барах МНР къахьегамхоша оалаш дола дерригакъа баркал.

Бокъо я сона, веза новкъост Брежнев, йоах докладчика, Хьо дика могаш волаш, дукхача шерашка вахаш хилар, социализмаи коммунизмаи гIулакх котдаккхара, лаьтта чIоагIа машар оттабар духьа Iа кIаьд ца луш, дерригача чулоацаш беча балха тIа керда доккхий толамаш дахар цIенача дег тIара ловш хилар дIакхайкаде.

Ах бIаь шера социальни эргаялара никъ а баь, Монгольски Халкъа Республика дерригача дуненна хьалхашка отт тоалуш дегIайоагIа, машар беза социалистически паччахьалкхе йолаш. Дунен халкъашта юкъерча отношеней системе шийга йоагIаш йола моттиг дIалоац цо, дунен халкъашта юкъе сийдеши лоархIаши я из.

Советски Союзаца социализма кхыча мехкашеи цхьанеи вIаши юкъара гIулакхаш чакхдоахаш МНР леррагIа дIахьу кIоаргга халкъа, классови арахьара политика, хьинаре лораду Азеи дерригача дунен тIеи машареи кхерамзлеи гIулакх.

Дунен тIа низий соотношенеш социализмана аьттув болаш хувцаяларо, социалистически содружества мехкаша лелаеча хьинаре, леррагIа дIахьоча машарерча политико, машара духьа цар вIаши барта долаши де лерхIачоа тIадердальчеи низаша, аьлар дIахо нов. Ю. Цеденбала, объективни торо хилийтай дунен халкъашта юкъера хьал из бIаррча хьайицача тоадара оагIорахьа хьалда дерзаде. Дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбар тахан дуне дегIадара ходдам беш дола хIама а хинна дIаэттад.

Массане а юкъара кхерамзле чIоагIъяра а машара тIехьа халкъаша лоаттабу къовсам хьинарегIа лелабара а лоархIамегIара фактор а хиния дIаэттай КПСС XXIV съездо кийчъяь конструктивни машара Программа. Машара Программа толаме кхоачашъяр бахьан долаш социализма мехкаша цхьана низаш тIадахийтара доккхий хIамаш карагIдаьннад Европе политически климат тоадара, лаьтта машара кхел шийх тийша йола хIанзара керттера проблемаш къестаеча.

Дунен халкъашта юкъера кхохкам дIахо кIаьдбара гIулакха къаьстта боккха лоархIам болаш да советско - американски отношенеш тоаяр.

Массанена а ховш да хIанзарча хацара лоархIамегIа йола проблемаш къестаелга, дунен халкъашта юкъерча хьала цар политикон чакхдоахача гIулакхашеи чIоагIа влияни еш йолча Советски Союзаи США-и юкъерча гIулакхий хьалах дукхагIа даькъе тийша хилар. Советско - американски отношенеш дIахо дегIаяххара баьккха керда лоархIаме гIа хилар укх деношка Владивостока районе КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежневи США президент Дж. Форди паччахьалкхений гIулакхаш дувцаш вIашагIкхетар. Цу вIашагIкхетара итоташа, паччахьалкхенашта керте латтараш хьалха вIашагIкхийтта советско - американски переговораш ярах хьахинараша санна гIо ду массане а юкъара машар чIоагIбара, дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбела кIоаргдара, ядерни тIом хилара кхерам мелбара а герзашца кийчлуга юхатохара а.

Цуица дийза вай юха а дIахойт КПСС ЦК, цун Политбюроси новкъоста Леонид Ильич Брежнева шеи лаьтта машари сатеми хилийтар духьа ленински арахьара политика чакхйоахаш беркат долаш, тIагIертта, Iалаьмате дукха низаш тIаахийтар дизза хьаллоацаши чIоагIа къоабалдеши хилар.

ХIанзарча дунен халкъашта юкъерча вахара актуальни проблемаех цаI я Азе машари стабильности Iалашъяр. Монгольски Халкъа Республика Азе бокъонца машар оттарга кхача гIерт, континенте кхерамзлен чIоагIа фундамент йоллара къовсам лоаттабу.

Дунен халкъашта юкъерча арене дикагIча оагIорахьара хулача хувцамашка хьежача бакъде йиш я, лаьтта цу дакъа тIа машара перспектива дикка тоаеннилга. Керттера дар латт ерригача Азера хьал дизза лертIадаккхарах, цох стабильни машареи вIаши пайдане долаш цхьана къахьегареи континент ярах. Из де дезара кхохкам кIаьдбара процесс кIоаргъяреи дIайоаржъяреи, азиатски паччахьалкхенашта юкъе вIаши дувцар кхеталеи тешами чIоагIбарца, дикача лоалахой отношенеш шерра дегIайоалаярца. Цу де лерхIачо дIадехараша дукхха дукхагIа йоагIаш а юкъе гIулакхаш леладара юкъарча демократически принципий ларда тIа коллективни кхерамзлен система хьаяра Советски Союзо хьалха яьккха идея. МНР тIехьа я уж принципаш континентерча паччахьалкхенашта, цхьаккха а юкъера ца йоаккхаш, юкъе леладеча гIулакхий боарам а хинна дIаоттаяра, низ духьал ца баккхара принцип юкъерча азиатски ларда тIа паччахьалкхенашта юкъерча гIулакхашта хилара.

Коллективни кхерамзлен система хьаяра идея пайдане я ший конструктивни хьисапеи проблемаш шерра чулацарцеи, Азе чIоагIа машар оттабар хьашттдолаш йолча хIара паччахьалкхенна инициатива гойтара шерра никъ хьабеллаш хиларца. ТIехьарча шерашка гучаяьннай кхерамзлен проблема ерригча а цхьан дакъе а къоастаяра тайп-тайпара идеяш. Уж дукхагIча дакъе советски идеяца йоагIаш я.

Монгольски Халкъа Республика кийча я вIаши тIаэца мегаргйола решенеш юкъера а оттаяр духьа коллективни низаш тIадоахийтачеи уж лохачеи хьинаре дакъа лаца. Оаха дика кхетаду коллективни машар оттабар ханна йола акт йоацилга. Цо континента ерригача паччахьалкхенашкара, дунен машар безача дерригача низашкара дIадех сатохаши тIагIерттан къахьегилга.

Цунга хьежача тхона дика хетаргдар йоккха азиатски паччахьалкхе хилара тарра Китайски Халкъа Республика Азе чIоагIа машар оттабара лоаттабеча къовсаме дакъа лаьцача. КНР-и, кхыча азиатски паччахьалкхенашеи кхохкам кIаьдбара, континента мехкаша юкъера гIулакхаш вIаши кхетадеш леладари тешам хилари чIоагIдара хьинаре дакъа лаьцача эггара хьалха пайда баргбар халкъий машареи кхерамзлени гIулакха, ахнел дукхагIа адамаш дахача Азена къаьстта а боалаш. Бакъда долаш долчо тешал ду йовш латта тIема цIераши кхохками ца бойтара а ярбара а тIаерзаяь Пекина политикеи практически гIулакхаши машареи дунен халкъашта юкъерча кхерамзлени хьашташта овлан тIара духьала хилара.

Марксизмацара - ленинизмацара бизза дIахьдача китайски кулгалхой социализмана духьалара, халкъа духьалерча наькъа ларде уллу великодержавни шовинизми гегемонистски уйлаши. Оаха хьалда харцъю суверенни а кхычарех тийша йоацача а социалистически монгольски паччахьалкхен хьакъехьа Пекина лелаю экспансионистски политика.

Монгольски Халкъа Республика лоарзагIа ца йоалаш дIахьалдеш а ший къулберча лоалахочунцара, Китайски Халкъа Республикацара гIулакхаш лертIадаха гIерлилга, сийлахь - доккхача китайски халкъацара доттагIали цхьана къахьегилгеи юкъаметтаоттадара тIехьа ше хилар.

Тха партеней правительстванеи ший лоархIамегIара декхар гу вежарха йолча социалистически паччахьалкхений политически, экономически тIемеи хьакъехьа цхьана къахьегила кIаьд ца луш чIоагIдарца. Машара, дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбара духьала бараша лелаеча тийшача балхий хьакъехьа фе хила деза вай, дерригача империализмана духьалара машар безен низаш вIашагIтохара мамогга гIо де деза вай.

Тха парти, сийдолча Ленина партеца — КПСС-ца а кхыча вежарха йолча партешца а цхьана хувца ца луш тIехьа я дунен тIара коммунистически болам чIоагIбара, марксизма-ленинизма принципиальни ларда тIа цун мугIараш дIахо кхотадара.

Тха парте дIахо а хьалда къовсам лоаттабергба сийлахь боккха марксистско - ленински хьехам цIена хилийтар тIехьа, империализма идеологически диверсеца духьала, антикоммунизманеи цун эггара чIоагIагIа дохьаж доалача герза — антисоветизманеи духьала.

Нов. Ю. Цеденбала юххера а аьлар:

Тха парте ший балха тIа толамаш даьхад марксизмана-ленинизмана, пролетарски интернационализма принципашта шек ца йоалаш мутIахьа хилар бахьан долаш, Маркса, Энгельса, Ленина масса долча хIамал котъювлаш йола байрах яхьаш марксистско - ленински теори творчески дегIайоалаяра, дунен социализма чIоагIъяра, халкъий машари кхерамзлен бахьан лоаттабеча къовсама юкъе хьалда дола бахь хьош йолча сийлахь-йоккхача Советски Союза Коммунистически парте дерригаче - исторически опыт Iомаеш хилар бахьан долаш.

Керда вахар хьалдара къовсам лоаттабеш МНР къахьегамхой болхаш а ба, дIахо йодаш хана гIорг а ба классагIа болча шоай вежарашца — сийлахь - йоккхача Советски Союзеи социализма кхыча мехкий халкъашца цхьана.

Ю. Цеденбала докладага чIоагIа уйла тIаяхийта ла а дийгIар тIоараш детташ юкъаьгIа яьхар.

Дош лу КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева. Заседание хиннараша из тIаэц чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ. КПСС-и МНРП-и, дохаргдоацача советско - монгольски доттагIала сийна моаршалаш кхайкад.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КРАЕВЕДЧЕСКИ МУЗЕЙНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Республика къахьегамхошта коммунистически кхетам балара хьинаре дакъа лацарахи вIашагIбелла 50 шу дизарца дувзаденнен Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Нохч - ГIалгIай республикански краеведчески музейна.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 ш. 25 ноябрь.

ВЕНОКАШ ЯХКАР

УЛАН-БАТОР, 26 ноябрь. (ТАСС). МНР столице Машара проспекта тIа латт В. И. Ленина дегIача памятник. Монгольски халкъа социалистически дегIаахара никъ хьийхача дерригача дунен къахьегамхой баьчи чIоагIа сий деш дегIад из.

Тахан укхаза ера КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев керте латта советски партийно - правительственни делегаци, МНРП ЦК хьалхара секретарь, МНР Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал керте латта Монголе партеи правительстван кулгалхой.

Делегаце венок йиллар В. И. Ленина дегIача памятника юхе.

Цул тIехьаьгIа новкъост Л. И. Брежневеи советски делегаце членашеи монгольски новкъосташца Д. Сухэ - Баторен Х. Чойбалсанен къуб йолча баха венокаш яхкар. Царна тIахьерчача лента тIа укх тайпара йоазув даьд: «Монгольски халкъа - революционни партии халкъа паччахьалкхеи хьакхеллача Д. Сухэ-Баторан Х. Чойбалсанан».

Сухэ - Батора цIерагIча майдан тIа бар аратий, болхлой, интеллигенци, МНР Герзащарча Низий эзараш викалаш, Монголе болх беш бола советски специалисташ. Цар дег тIара моаршал хеттар Леонид Ильич Брежневеги Юмжагийн Цеденбалаги.

Зайсан яхача лоам тIа советски бIухошта дегIача памятника юхе венокаш яхкар партийно - правительственни делегаце. Новкъоста Л. И. Брежневец, кхыча советски хьаьшашеи цхьан минута йист ца хиларца сий дир вошал доацача Монголе паргIато, цун кортамукъален из тоаляреи хьаьн лаьттача тIемашка шоай вахар дIаденнача турпалий.

Монгольски халкъа - революционни парте Центральни Комитета, Сийлахь - йоккхача Халкъа хуралеи МНР Министрий Советеи цIерагIа В. И. Ленина памятника, Д. Сухэ-Баторен Х. Чойбалсанен къуба, советски бIухошта дегIача памятника юхе венокаш яхкар МНРП ЦК хьалхарча секретара, МНР Сийлахь - йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатела Ю. Цеденбала, МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Министрий Совета председатела Ж. Батмунха, МНРП ЦК Политбюро членашеи, членалла кандидаташеи, кхыча монгольски партийни паччахьалкхени кулгалхоша.

Венокаш яхкара торжественни церемонеш еш монгольски Халкъа Эскара бIухой сийлен ха оттадьдар СССР-ен МНР-ен паччахьалкхен гимнаш лекхар.

МОНГОЛО-СОВЕТСКИ ДОТТАГIЛЕН ОБЩЕСТВАНА ХАЛКЪИЙ ДОТТАГIЛЕН ОРДЕН ЯЛАРАХ ДОЛА

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Монгольски Халкъа Республикаи Советски Союзеи халкъашта юкъера доттагIали дIаюха леладу гIулакхаши чIоагIдара а дегIадоаладара а доккхий гIулакхаш карагIдувларах **халкъий ДоттагIлен орден лойла монголо-советски доттагIлен Обществана.**

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Н. ПОДГОРНЫЙ.
СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1974 ш. 25 ноябрь.

СОЦИАЛИЗМА, ДОТТАГIАЛА, МАШАРА НАЬКЪАГIА
НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА КЪАМАЬЛ

(Йистедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа.)

Хьамсара новкъост Цеденбал!

Хьамсара Монгольски халкъа-революционни парте Центральни Комитета членаш!

Хьамсара Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала депутаташ!

Деза новкъостий!

ТIехдаьнна деза ди белгалдоаккх вай тахан. Шовзткъе итт шу хьалхагIа монгольски халкъо шин революционни парте кулгалца Монгольски Халкъа Республика хьаяьй, Советски Союза-халкъашта лаьна дIаэттар из керда, социалистически вахар хьалдар духьа лоаттабеш къовсаме.

Шун ах бIаь шера опыт — из да революционни уйланнеи гIулакхаштеи карагIдаьнна доккха хIама. Духхьал укхаза, цун лаьттан тIа, дукхача советски республикашка а санна, бокъонца кхоачаш а хиина дIаэттай капитализм юстара а юташ социализмага довларах йола В. И. Ленина идея. Цунах доаьл дунен общество дегIаахара процессана юкъе монгольски коммунисташа, монгольски халкъо лаьца доккха дакъа.

Шовзткъе итт шу дIадаьннад МНРП III съездо мохк дегIабоалабара генеральни никъ — социализмага билла никъ белгалбича денз. Съездо оттадаь исторически декхар кхоачаш а деш, монгольски коммунисташ массаза а чIоагIа кхетабаьб юкъарча гIулакха хьалхара шоай боккха бехктокхам, социализма хьашташ, цун дунен тIара позицеш чIоагIа лора а еш.

Цудухьа дика кхетадеш да, деза новкъостий, социалистически содружества мехкий халкъаша, марксистско-ленински идеалашта тIехьарча, социальни прогресса тIехьарча берригача къовсамхоша шун сийлахьа юбилей юкъара, интернациональни цIей санна лоархIаш хилар.

Тхона, советски мехка викалашта, доккха ликахетар да укх дезача дийнахьа шуца цхьана хилар. КПСС Центральни Комитета, СССР Лаккхехьарча Совета Президиума, Советски правительства цIерагIа, деррига тха халкъа цIергIа республика хьаяь 50 шу дизар дег тIара даькъала дувц оаха, монгольски халкъа, монгольски коммунистий.

Оаха даькъала бувц социализм хьалъеча хьалха латта низ — ондаювлаш латта монгольски болхлой класс, индустри дегIа мел кхувлараш, Iалама рузкъаш хьа а лехаш, уж халкъа боахамга дIаухийташ, мехка керда сибат хьадеш мел бараш.

Оаха моаршал лу Монголе къахьегача ахархошка, юрта боахам, мехка экономика традиционни Iаламаьте лоархIамех дакъа кердача боарамга кхоачашдеш ай а деш дегIахувлаш мел барашка.

Оаха моаршал лу монгольски интеллигенцега, монгольски Iилма дегIаккхувлаш, керда культурни рузкъаш кхоллаш, кхувш йоагIача тIехьенне хьехаши кхетам лушн мел барашка, наьха унахцIенон йоакхо ерашка.

Деза доттагIий! ХIанзза вай ладийгIар Монгольски халкъа-революционни парте Центральни Комитета Хьалхарча секретара, сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатела Ю. Цеденбала яьча кIоарга маIан долаш, дикаца, дог тешадеча фактех йизза йолча докладага. Вайна хьалхашка хьаэттача санна хийтар феодализма гIабаех мукъадалар духьа, ший кортамукъале чIоагIъяр духьа, ерригача общества вахара хьалаш овлангара деза кердадахар духьа монгольски халкъо лоаттабаьча къовсама дийна истори.

Докладах гуш да, оаш, новкъостий, Iалаьмате лоархIаме, социализм хьалъяра даькъе, хетаргахьа, эггара халагIа йола этап чакхъяьккха хилар — толаме а йоаккхаш.

Оаха кхетадеш да, монгольски коммунистий мехка юрта боахаме хинна кIоарга хувцамаш гIадбаха белгалдоахаш хилар. Къахьегама коллективашка вIашагIа а кхийтта, шоай даьх дейз лаьттанца, болх беш хьабоагIача наха — арататго кердагIа йола юртбоахама машинаш, хьайбай боахам лелабарен лаьтта лелабарен хIанзара технологи карахьаю.

Цунца цхьана шун мехко йоккха промышленни производство дегIаккхувлара зIамига опыт Iоаьяц. Таханара шун дегаондале — индустриальни дархан, керда горно-металлургически комплекс Эрдэнэт. Шары-Голера кIор боаха моттигаш.

ХIаьта къаьстта, Монголе халкъа карагIдаьннача цхьаькха цхьан доккхача хIамах санна ала безам бар са Iилма дегIадарах, къаман социалистически культура тоаялларах, Мехка хьалкхийнай халкъа дулхах-цIех йола интеллигенцие йоккха отряд. Шерра доваш да Iилмай академе лостам телаши чулостабаьи болх беш болча монгольски Iилмахой дуккха тохкамаш. Бокъонца йола революци хиннай унахцIено лоаваечен просвещенен.

Дика мишта хетаргдац уж деррига башха-дика толамаш, монгольски лаьттан тIа хинна уж тамашийна доккхий хувцамаш!

ЧIоагIа лоархIаши новкъосташка дика хеташи тIаш Монголе берригача доттагIаша монгольски коммунисташа баь Iалаьмате боккха творчески болх. Парте хьалкхебаьб социализм дулхах-цIех дола вахара гIулакх а хинна дIаэттача наьха, сакхетамечен хьинаречен наьха, бокъонца болча патриотийн интернационалистийн поахал. Из дегIа а нхай, деналах чIоагI а ецнай мехкаца цхьана, къахьегамхой дикагIбола викалаш ший мугIарашта юкъе а увзаш. Социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсама ерригача этапашкара цун политика халкъа гIулакх дара, цун хьашташ хьалдоаттадара тIаерааь хиннай. Цунах латт Монгольски халкъа-революционни парте, монгольски халкъа тешаме воI, дунен коммунистически болама воккха деятель новкъост Ю. Цеденбал керте латтача цун Центральни Комитета йоккха авторитет.

Деза доттагIий! Монголе вахарера доккха цIей тахан дездеш, цIенача дег тIара ала йиш я вайга, вай мехкий халкъаш массаза а доллача хIаманна а лерхIар цхьатарра долаш лаьхад, вежараша санна вIаши новкъостал даьд аьнна.

Вай доттагIала летописа юкъе дукха я сийлахьа оагIош. Цхьабакъда, хьалхагIа а санна, вайна массанена а къаьстта деза да Владимир Ильич Ленина Сухэ-Баторца, монгольски революце деналеча баьччаца исторически вIашагIкхетарах дагадоагIараш. Цу вIашагIкхетаргара хьаболабенна хьабоагIа оагIув оагIох а теха вай хьабена никъ.

Шаккха а дицлургдац монгольски арешашка барона Унгерна кIай гвардейски бандашта духьала вай цхьана даь тIемаш. Пиццургьяи вайна монгольски лаьттанца тIакхавде беначa японски милитаристашта советски монгольски тIемахоша хIалак беш хIама техача хапара Халхин-Гола турпала эпопея а. 1945 шера вай мехкий салташа оагIув оагIоца а болаш аьтар Китая оадо дакъа дIалаьца хинна империалистически Квантунски эскар, оагIув чIоагIа хьалльцар Азе халкъий кортамукъален къовсама.

Советски наха шоай монгольски вежарашта новкъостал ду керда вахар хьалде. Шоай арIганна монгольски новкъосташа тхона а ду новкъостал. Тоъо тIехьъяларах деш мичад из новкъостал. Воашта а эшаш дола хIамаш во-воашта болча аьттоп духьа доацаш декъ вай вIаши. Дуккхьал ишта хилар советски наха советски Iаьдал дьшпача хьалхарча, халача шерашка монгольски халкъ хьалдоацача хана.

Ишта хилар монгольски доттагIий а. Къаьстта дика ходелар из тха халкъа хала тохкамаш тIаьттача хана, Сийлахь-боккха Даьхен тIом лаьттача шерашка. Ер я из къаьгга хьахьокхаш йола факт. 1943 шера, фашистски гIаьрахошпара линга тIом юкъекхаьчача хана, фронте ера маршал Чойбалсан керте лаьтта монгольски делегаци. Цо Советски Эскара дIаелар монгольски къахьегамхоша гулдаьча ахчах хьаяь танкай колонна, Ужжамо хIамаш, новкъостий, дицлуш хилац!

Советски Союзан Монгольски Халкъа Республикаца юкъера гIулакташ тахан деррига дуненна хьалхашка хьаотт вIаши толамаш дахар цхьатарра ловш дола социалистически хьисаперча гIулакхий образец санна.

Цхьатаррарча бокъонагIа барт-цхьоагIо хилара чIоагIа лардаш ехкай 1921 шерарча ленински договоро. Дикача уйленца дагалуац вай вIаши новкъостал дарах дола 1936 шерара протокол. 1946 шерара союзни договор. КПСС ЦК-аеи Советски правительстваи тIадиллартIа сийлахьа гIулакх кхачар сога 1966 шера укхаза, Улан-Баторе, вай мехкаша леладеча шеррача боахама бувзамашта а, социалистически Монголе доазонаш лорадара а, Азерча машарен кхерамзлени хIашташтa а тешаме гIулакх деш долча, доттагIала, цхьана гIулакхаш леладара, вIаши новкъостал дара хьакъехьарча договора новкъост Цеденбалаца цхьана кулг яздe.

Деза новкъостий! Шуга ала йиш йолаш ва со, вежарашха цхьана леладу советско-монгольски гIулакхаш дегIаккхувлара дешашта тха парте ЦК Политбюроси Советски правительстваи эггара чIоагIагIча тайпара уйла тIайохийташ хилар. Халкъа Монголецара, социализм бахьан долаш лоаттабьеча къовсамга гIоллaрча тха къаьнагIа йолча соратнацара доттагIал — из тха, советски наьха, сийлахьа гIулакх а интернациональни декхар а да.

ЧIоагIа раьза хинна ала йиш я вайга, СССР-ен Монголеи вежарашха долча халкъашта юкъера айха бувзамаш дIаьхий а массе тайпара а да, эйзараш и эзараш а долча, доккхийчен кагийчен хьалдача гIулакхашца леладеш да, аьнна.

Вай шаккхе а парти вIашагIъювзайолийт хадаргдоацача новкъосташка долча гIулакхаьна. Керда вахар хьалдара опыт дIа-иха ийяр, идеологически партийно-организационни балха дешашка цхьана гIулакхаш леладар, дунен халкъашта юкъерча арене гIулакхаш цхьана вIаштIехьдахар — уж деррига хIамаш гаьнна хьалхагIа дениз вахара естественни норма а хинна дIаэттад вайна. Профсоюзаша, кхалнаьха, кагирхой, кхыча массови организацеша каст-каста цхьана леладеча контакташен гIулакхашен вай мехкий итташ эзараш бола къахьегамхой шоайла хадданза дийна бувзам болаш бахарга кхоачашду гIулакх, кIоаргга доакха вай доттагIала овлаш цу тайпара чIоагI а деш.

Общественни организацеех дувцача, хана из хьоахаш Iе йиш яц сога вай мехкашта юкъера гIулакхаш дегIадоаладеча лоархIаме дакъа кхоачаш йола царех цаI. Аз ювцар монголо-советски доттагIала общество я. Хоза а хетам хоам бу аз шуга, новкъостий, Монгольски Халкъа Республикаи Советски Союзен халкъашта юкъера доттагIали цхьана леладу гIулакхаши кIоагIдечен дегIаккхувлачен доккхий хIамаш карагIдувларах СССР Лаккхехьарча Совета Президиумо цу обществана халкъий доттагIала орден енна хиларах.

Из совгIат — вай мехкаштен халкъаштен юкъера цхьана леладу гIулакхаш тIа-тIа кIоаргдаран массе оагIорахьара хилийтаран новкъостал деш бола Монгольски Халкъа Республика берриг гражданаш оаха лоархIаши царна баркал оалаши хилара символ. Дег тIара даькъала дувц оаха шо, новкъостий советско-монгольски доттагIала Общества кулгалхойи активисташи!

ХIаьта, бакъдар аьлча, Iалаьмате чIоагIа лоархIам бу оаха экономически бувзамаш дегIаккхувлара. Уж тIа-тIа чIоагIагIа дегIаух. Халданза лакхлу вай мехкашта юкъерча товарооборота объем. Тхета шугара шун хьайбай боахама традиционни продукци — дулх, тха, кхыяр кхаьча из Iеш, шун кердача промышленни предприятей изделеш а мерхерча минерали цхьадола тайпаш а кхоач. Тхоай оагIонгахьара тхо а гIерт, тхоашта могачох, шоана эшача промышленни оборудованеца, юртбоахама машинашца, автомобилашца, халкъа дуккагIа эшача товарашца шоана биззагIа кхоачамбе. Советски Союзо Монголеца новкъостал ду эрий дада лаьтташ карадерзадара, хьайбаш леладу доккхий боахамаш, хIанзарчар тайпара фабрикаши, заводаши, чуIеча цIеной керда районаш хьалъяра.

Тха партен дерригача тха советски халкъои лерхIар Советски Союзо вежарашха йола Монголи экономически дегIайоалаяра деча новкъостало мехка хьалхашка латта халкъа боахам сихха дегIабоалабарен къахьегамхой хьал-торо дIахо лакхъяреп декхараш толаме кхоачашдара шун аьттув боаккхаргба аьнна хеташ да.

Укхаза нов. Цеденбала белгал мадаккхара, шун инженерашцен техникашцен цхьана МНР-е къахьегаш я советски специалистий йоккха группа. Монгольски новкъосташа яхачох, цар хьаьнала, шоай хьинар ца кходеш болх бу. Моттиг цийсъяларах, МНР правительства бийха баьккa вежарашка йолча Монголе болча сай дай-мехкахоша тха парте шоашта тIайилла интернационалистски миеси дIахо а сийленна кхоачашъяр ловш царна ловца баккха безам бар са.

Ше доклад еш нов. Цеденбала уйла тIаяхийтар производственни коопераце проблеманен вай мехкаш дIаха экономически дегIала дикаран. Из, белггала, да а да доккхен эшаши гIулакх. Цхьан ритмагIа беча балхо, шеко йоацаш, юкъара пайда лургба.

ТIа-тIа боккхагIча лоархIаме хул вIаши Экономически новкъостал дара Советe вай мехкаша леладу гIулакхаш, социалистически экономически интеграце Комплексни программана юкъе лоаца дакъа. Хийцца ала мегаргдолаш да, вежарашха долча мехкаша цхьана леладеча гIулакхий кердача формаша Монгольски Халкъа Республикана новкъостал дергда ший чурча ресурсаех пайда дикагIа эца, экономика, Iилма, культура дегIаккхувлача керда толамаш даха.

Новкъостий! Советски а монгольска а коммунисташа шоай эггара хьалхара декхар лоархI къахьегамхой хьал-торо, къахьегама овсарле лакхъярен производства эффективность айярен ларда тIа тоаярах. Из гIулакх кхоачаше лаьрхIа я тха XXIV съезда решенеш, цу гIулакха тIаерзаяь я шун XVI съезда решенеш а.

Оаш мел лаьрхIар кхоачаш хилар дег тIара лов тхона, деза доттагIий!

Новкъостий! Тха халкъа гIулакхаш шоана тоъал дика довз. Шун кепайоазоно, радиос, телевидене доттагIаша санна шеррен нийсен ювц Советски Союза вахара ерригa оагIош. Цу гIулакхо со мукъавоалийт цу хьакъехьа мадарра дувца из дезаш. Алхха арга аз, балхий объем тха йоккха а массе тайпара а хилар, цудухьа советски наха тIабийрзa къахьег пхе шера план майоагIгахьара кхоачашъяр духьа.

Советски халкъ цхьоагIо йолаш да, айкха кхотаденнад из ший Коммунистически партена гонахьа. Парте Центральни Комитето деча тIахьехамашта городашкарчен юрташкарчен къахьегамхоша кердача къахьегама инициативанца жоп лу. Мехка шерра яьржай беррига наьха социалистически яхь. Балтикера Тайжача океанга кхаччалца, Советски мехка ерригача шеррача моттигашка кхехкаш латт советски наха барттайна беш бола хьинаре болх.

Тха партен тха халкъон кхетабу коммунизм хьалъяра сийлахь-доккхача гIулакха хьалхара шоай боккха бехктокхам. Цудухьа дог тийша хила мара дезац шун, новкъостий, Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци шоаш бахьан долаш яь йола, тха парте шоаш бахьан долаш къовсам лоаттабаш, деррига советски халкъа дахаши къахьегаши йола сийлахьа идеалаш чакхъяхар духьа советски наха шоай низ кхоберт боацилгах!

Дунен халкъашта юкъерча гIулакхех хIанз лоаца дувца мукъаба сона, новкъостий. Шоана, тха гаргагIарча лоалахошта, доттагIашта, цхьоагIонхошта дика йовз машар безаш йолча Советски Союза ленински арахьара политика принципаш, лерхIараш, керттера лостамаш. Уж бокъонца шоаш мадарра хьахьекхад тха парте XXIV съезда решенешка, Советски паччахьалкхен официальни документашка, советски кулгалхоша даьча къамаьлашка.

Тха арахьара политика — из ба машарна кхерамзлен бахьан долаш, империалистически агрессе диктатен массе а тайпана духьала, халкъий бокъонаш Iотеlаяра духьала, нийсхони демократически принципийн ларда тIа дунен халкъашта юкъера гIулакхаш эргадахар духьа тIаргIертта лоаттабу къовсам.

Цудухьа дег тIара дика хет тхона, деза новкъостий, цу нийсхоп къовсаме тха мехкаца, вежарашха йолча ерригача социалистически паччахьалкхенашца оагIув оагIох а теха халкъа Монголи йоаш хилар. Оаха баркал оалаш белгалдаьхад, Монгольски Халкъа Республико вежарашха долча мехкаша шоайла дага а дувлаш белгалбаь арахьара политически никъ кийчбечен чакхбоахачен доатгIаш дола дакъа лоацаш хилар. Тахан дунен халкъашта юкъерча арене из болаши лоархIаши ек цун оаз, хIана аьлча из машарен нийсхони оаз я.

Азиатски континента мехкий вахарца, гIулакхашца, хьаштошца, кхелашца эзараш долча говнашка тIолла ювзаенна йола паччахьалкхенаш хилара тарра СССР-ен Монгольски Халкъа Республикон уйла тIа ца йохийташ дика йиш йолаш дола цхьа дош дувца безам бар са укхаза, новкъостий.

МалагIа ба Азиатски континенте чIоагIа машари дикача лоалахой гIулакхаши оттадарга бода тешаме нийса никъ — из да къаьст-къаьста хьайицача хIара азиатски мехкен бIарча хьайийцача деррига мехкийи хьашташ хьедеш дола дош.

Халкъаш декъаши вIашкакхехкаши йола империалистически политика хIанз а тIехьа дIахо лелаеш я, цун тIагIоллара формаш хувцалуш яле а. Колонизаторашa даьча доало юхедита хIанз а азиатски лаьттан тIа цхьацаьнахьа леладеш да къамийн дынийи моастагIал, вIаши тешам боврен дегабуамаш дарен гIулакхаш. Хьалха оалаш хинна ма хилара, «веннача дийна вар чууразеш» санна, ширача замах юхедисача цу воча гIулакхаьца а новкъарле ю Азерча цхьадолча мехкашта юкъера вIаштIехьа дола, унахцIена гIулакхаш дегIаахара.

Цхьабакъда, цу дерригача хIамай маIан Азерча мехкий юкъара хьашташ дац, азиатски халкъашта шоайла буаца юкъара мотт корабагIац яхилга вIалла а дац. Из ишта ца хилараl совгIа, новкъостий, вай чIоагIа дог тийша да: Азе халкъаш машарен дикача лоалахойи законегIа дахаргдола ж йоагIаргъя!

Цхьана къахьегара ларда тIа латта Азерча машарен кхерамзлени идея — керда идея вIалла а яц. Азиатски паччахьалкхенаша, шоай исторически опытага хьежжа, хьалхагIа а цаъа санна дуккхаза а хьаувттаяь халкъашта юкъе машаре, унахцIена бувзамаш вIаштIехьдоахача хана ког гIортолга е мегаргйолаш йола юкъмоттигий принципаш нормаши.

Шовзткъе иттлагIча шерашка машаре дахара принципаш шоаш къоабалъеш хилар официально хьахкайкадир Индe, Китайски Халкъа Республика, Азерча дуккхача кхыча мехкий правительстваша. Азии Африкен машарен цхьана гIулакхаш леладарен континенташ яр — цу тайпара дар 1955 шера исторически Бандунгски конференце тIанийчача 10 принципа маIан. Азера машар чIоагIбара тIаерзаяь лоархIаме инициативаш хьаккхайкаяьй блокашта юкъе ца яхара политика лелаеча мехкаша укх тIехьарча шерашка, белггала аьлча, Алжире хиннача шоай йиълагIча конференце. Кхы а дуккха дагайохийта йиш яр цу тайпара маIан долаш йола дуккха лоархIаме предложенеш.

Цу тайппара, юкъарча низаща азиатски кхерамзлен вIаши цхьана гIулакхаш леладари Iалашдара идея — дуккхача паччахьалкхений политически опытахи лехарехи хьаьннна я. Из идея вахаре чакхъяккхара эш дуккхача паччахьалкхенаша тIатеIIа, лерргIа практически гIулакхаш чакхдахар, дуккхача уйлай, позицей терко тIаяхийта лоархIам бар.

Итташ зIамигача хинех, бIаьш хилгехи, аьлеех доккхий хиш хьахулаш санна, дунен халкъашта юкъерча политике а бокъонца доккха гIулакх хьаухул дуккхаза хьаде гIортарах, дуккха а — йоккхий а зIамига а — инициативаш низ болча цхьан потоке вIашагIкхетарах.

Азе чIоагIа машар хилийтара наькъа тIа эггара къоастаде деза ха хьатIакхаьчача а къоастаделга тIехьадалийта йиш йоацача а декхарех цаI — из да бакъдар аьлча, ала баьнна доагаш, е кIур ухаш дола тIема кхуврчаш дIалоахилга, континента цхьайолча районашкара потенциальни тIема кхерам дIабоаххилга. Духхьал цудухьа тIагIертта хьадех Советски Союзо Вьетнамах йола парижски соглашени леррагIа кхоачашъелга. Камбоджера тIом цу мехка патриотически низий овлан тIарча лоIайта хьежжа соцабелга. Къулбехьарча Кореера кхыча мехкий эскараш дIадоахилга, Корея машарцен демократически вIашагIтохара тIаерзаяь йола КНДР программа хьал а лоац.

Из бахьан долаш вай дизза кхета а ду къоабал а ду Индеи, Пакистанои, Бангладеш Республикои. Къулбехьарча Азера хьал дIахо тоадари цига боккъонцарча доалахой хьисапе вIаши цхьана леладу гIулакхаш хилийтари духьа чакхдоаха гIулакхаш. ХIаьта вай раьза долаш белгалдоаккх, новкъостий, цу дерригача дешашка, кхы дуккхачарга а санна, Советски Союзи Монголе Халкъа Республикен бокъонцара доттагIийн вежарийн санна цхьабарт болаши цхьа лостам болаши хилар!

Азерча мехкий кхерамзле Iалашъярца, юкъарчал доацаш, духхьал, дувзаденна да Гаргарча Малхбоаленера конфликт къоастаяра а цу лоархIамеча районе чIоагIен нийсхони машар оттабара а декхар.

ХIаьта Гаргарча Малхбоаленера хьал тоа-м тийшша а лац, цхьабакъда, юхатIехьашкахьа, тIехь-тIехьагIа экхам хилара кхерамга доалаш латт. Из цу тIа дIатIадоаккх, арахьара хьаллоацаш хиларца къайле а йоацаш машарца гIулакх къоастадара духьалъяьннача Израила провокационни политика. Советски Союза хетар ховш да: Гаргарча Малхбоалене чIоагIа машар оттабара алхха цаI мара боаца тешаме никъ — из ба 1967-ча шера дIалийца деррига Iарбий лаьтташ мукъадоахилга. Палестинерча Iарбий халкъа ший паччахьалкхе вIашагIйоллареи самоопределенен законах йола бокъо кхоачашъелга, хIаьта иштта хIанз конфликта юкъеэзача деррига мехкашта кхерам ца хилийтари шоай лоIаме хилийтарап тешаме а авторитетни а гаранти хилийтар.

Из деррига кхоачашде йиш а я декхар а да ООН соцамашка хьежжа духхьал цу гIулакха вIашагIъеллача Женевски машарен конференце. Цун болх сихагIа юха дIаболабара тIехьа латта а латт, латтарг а да тхо, доттагIал долча Iарбий паччахьалкхенашца цхьана. Дукха ха йоацаш Рабате хиннача Iарбий мехкий кулгалхой конференце соцамаш оаха лерхI Iалаьмате конструктивни а, Iарбий дунен цхьоагIо чIоагIъеш а, палестинерча Iарбий позицеш чIоагIъеш а.

Цу хьакъехьа гIулакх доагIачарга массанега а оаха пIаькка а хоадам боллаш дIахьеду: Советски Союз хила а хиннай, я а я, хург а я мамогта сихагIа чIоагIачен нийсхони машарца Гаргарча Малхбоаленера гIулакхаш къоастадар ловш. Из оаха чакхдоаккхаргда вежарашха долча социалистически мехкашца, тхой Iарбий доттагIашца — Египтаца, Сиреца, Иракаца, Палестина Мукъаяккхара Организаце кулгалхоца, Алжираца, Йемена Халкъа Демократически Республикаца контакт йолаши вIаши дагадоалаши, деррига дунен тIа машар Iалашбара Iалаьмате лоархIаме дола из гIулакх къоастадеча цIенача дегаца боккъонца дакъа лаца ловш йолча кхыча паччахьалкхенашца контакт йолаши вIаши дагадовлаши.

Азера кхерамзле Iалашъяра Iалаьмате лоархIаме элемент я азиатски паччахьалкхенашта юкъе шин оагIорахьара дикен чIоагIен вIаши цхьана гIулакхаш лелоргдола хьал оттаделгеи дIахо дегIадоаладелгеи. ЦIенача дег тIара вай ала йиш я цу гIулакха а Советски Союзои Монголе Халкъа Республикаи дика дакъа лоац аьнна.

Оаха СССР-е боккха мах бу Азерча мехкаща: вежарашха долча социалистически мехкашца ДРВ-ца, КНДР-ца, Къулбехьарча Вьетнама Республикаца, тхоай сийлахь-йоккхача доттагIчуща Индеца, Афганистанаца, Бирмаца, Шри Ланкаца, Бангладешаца, Пакистанаца, Японеца, Иранаца, Турцеца, лаьттан эггара йоккхагIйолча континента кхыча паччахьалкхенашца вIаши цхьана гIулакхаш леладелга дика вIаштIехьадалара. Тхо гIерт, гIертарг а да вIаши пайда боалачен, юкъарча машара гIулакха пайданечен ларда тIа уж гIулакхаш дIахо дегIадоаладе а кIоаргде а.

Шеко йоацаш да, новкъостий, азиатски континента деррига дешаш цу сахьате къоасторгдола магически хIама доацаш хилар. Цхьабакъда, хьалха хинна конфликташ дIаьяшача, азиатски паччахьалкхенашта юкъера доттагIлеп гIулакхаш чIоагIлуча, шин оагIорахьара а, цкъаза дуккхача оагIонашкахьара а, кхоллама духьа вIаши цхьана гIулакхаш леладелга вIаштIехьдоалача хана вай ала бокъо я — уж шоаех азиатски лаьтта чIоагIача машара гIишло хьалъеш йола элементаш я аьнна.

Кхетош да, Китайски Халкъа Республика санна йоккхача азиатски паччахьалкхено цу процессе доатгIаш дола дакъа лоацаш хилча чIоагIа дика хургхилар. Хала хете а, шоана дика ховча тайпара, новкъостий, Пекина хIанзара политически курс кхохкам лаьгIбалара тенденцена духьала латт.

Ший оагIорахьара Советски Союз массе а хана гIерт советско-китайски гIулакхаш лерттIача бозрам тIа даха. Тха лини, КПСС XXIV съезда лини, хувцаяланза я. Китайцарча гIулакхий хьакъехьа, кхыча мехкаща а санна, тхо латт цхьатарра бокъо хилара, суверенитет а доазув бIарчча хилар а лархIара, чурча гIулакхашта вIаши юкъе ца гIертара, низ юкъе ца баккхара принципаш кхоачашъяра тIехьа. Тхо кийча да советски наха массе я хана дег тIара лоархIаш долча китайски халкъацара доттагIали вIаши цхьаня гIулакхаш леладелгеи юхаметтаоттаде.

Цкъарчоа хеталу Китайски Халкъа Республика кулгалхой а цар яхачох Советски Союзацара гIулакхаш тоадара духьал бий хьогI аьнна. Цхьабакъда, цар дешаш гIулакхашца вIашагIкхеташ дац.

Мадарра аьлча, хьалхара услови лаьрхIа, кхы дукхагIа е кIезигагIа а доацаш Пекино дIадех, Китайски кулгалхоша хIанз шоай я ала гIертача а, хIаьта цудухьа «къовсаме районаш» цар оалача а тха территоре дукккача участкашкара советски доазон йистера ха дIадоаккхилга. Пекино духхьал хьайоах, доазон дешай хьакъехьа переговораш е ше кийча хургья, алхха иштта оалаш йолча «къовсамеча районий» хьакъехьа шоаш дIадахаш дар кхоачашдаьчул тIехьагIа.

Боккъонца кхетадеш да, новкъостий, цу тайпара позици хьатIаеца йиш йоацаш йолга, оаха из хьатIа а эцац.

Советски Союзах аьлча, оаха цхьаккхе а хьалхара условеш увттаяц Китайцара гIулакхаш тоадара хьакъехьа, дукха ха я оаха китайски оагIонга корта болча, хоадам болча переговорашка далийта гIулакх яха. Оаха хьадехац наьха цхьаккха а лаьттащ, цу хьакъехьа тхона цхьаккхе а «къовсаме районаш» яц. Оаха ховш долча тайпара, дIаьннад тIехьа ца а тетташ КНР-аца тIом ца бара, вIаши дIухьала ихьанна а герзах пайда ца эцаш, — цу юкъе мугIарарадар а, ракетнидар а ядерндар а долаш — тIема низ ца боалабара барт бе кийча хилар.

Иштта я Китайски Халкъа Республикацара юкъмоттигий актуальни дешаех йола тха позици. ХIаьта хьакъкъадера уйла, паччахьалкхений, царна юкъе КНР-а шин а, кIоаргагIдола хьашташ котдаргхиларахи тха мехкий юкъмоттигаш белггала тоаяра гIулакх хьалха е тIехьа дIахьалхашка даргхиларахи бола тешам байнза да тхо.

Новкъостий! Дунен халкъашта юкъера кхохкам лаьгIбала болабеннача хьалашка къаьгтагIеи шерагIен гучабоалаш латт тIема кхерам дIабаккхарца, тешаме чIоагIа машар оттабарцен беркате вIаши гIулакхаш леладарцен наьха бола безам. Цу лостамгахьа дIахьалхашка довларо шин чулоацамга диллача агрессивни е тIехьайнса уйла йолча тIозарий дукъаленца хадданза къовсам лоаттабар дIадех. Цхьабакъда, дуккха духьаленаш йолаш яле а, кхохкам лаьгIбаларгеи машарген вугаш вола низ бола тенденци шийна никъ буллаш йоал.

Кхетаде хала доацача бахьанех, цу хьакъехьа боккха лоархIам болаш я СССР-и США-и санна йолча йоккхийча державай юкъмоттигий лоаттам.

КПСС XXIV-ча съездо тIайийца машара Программа кхоачашъеш, тIеххьарча шерашка советско-американски юкъмоттигашка цIенхаштта, хувцамаш даьд оаха кхохкам лаьгIбара, тайп-тайпарча сферашка леладеча вIаши пайдане долча гIулакхий лостамгахьа. Цо бIарчча хьайицача, хIанзле а шеко йоацаш пайда баьб дунен халкъашта юкъера климат тоэра даькъе.

Укх денношка, шоана ховш махиллара, Владивостока районе президентаца Фордаца хьалхара вIашагIкхетар хилар тха. Дикача, конструктивни хьалашка чакхдаьннача цу вIашагIкхетаре, кхы цIаькхаза керда а яьккхар дегIа а йоалайир укх тIеххьарча шерашка советско-американски юкъмоттигаш тоаяргахьа йилла йолаяь курс. Шинна а мехкий кхыча мехкашцарча гIулакхий министрашца цхьана США президентаца тха торо хилар советско-американски юкъмоттигий принципиальни дешаш а уж дIахо чIоагIъяри дегIаккхувлари дувца а. Цунца цхьана хоадамболлаш бакъдир цу юкъмоттигий дегIаахар адамле кердача дунен тIема кхерамах мукъадаккхарах, массане юкъара машар чIоагIбарах латташ дола исторически декхар кхоачашдара тIа-тIа эффективнегIа хургболча тайпара къовсам лоаттабе уйла йолаш хилар.

Цудухьа, кхетадеш махиллара, переговорашка ракетно-ядерни тераашта доазув дехаран, цул тIехьагIа уж жIезигдаран шинна оагIонна мегаргйола керда торонаш лехаро йоккха моттиг дIалаьцар. ХIаьта, новкъостий, тешшаме ала йиш я цу хьакъехьа владивостокски вIашагIкхетаре лоархIаме гIа дIахьалхашка баькхаб аьнна.

Советски Союзеи ВIашагIкхийттача Штатийи халкъашта хинна ца Iэш деррига адамлен машарен маьрша дахараи лоархIам болаш долча цу дешах соглашени яра болх гаргарча беттанка чакхбоаккхаргхилар къоастадир оаха президентаца.

Лакхе дийцачо кхетадайт паччахьалкхенашта керте латтарий советско-американски вIашагIкхетарах хьахиннар хIама ца эшаш дерригача дунен тIа шерра къоабалдаь тIаэцар. ЧIоагIа дика а хеташ белгалдоаккх вай из, хIана аьлча цу хьоабалларо тхога гойт тха партен Советски паччахьалкхенон чакхйоахаш йола машарен халкъашта юкъера гIулакхаш леладарен политика шерра, деррига халкъо хьаллоацаш хилар.

Деза доттагIий! Таханарча башха-дикача цIейно, монгольски къахьегамхошца, монгольски кулгалхошца вIашагIкхетаро кхы цIаькхазза а торо елар тхона вай гIулакхашта юкъе тешшаме хьалле лелаещ йола доттагIален вошален дег тIара атмосфера хоаванийта. Доккха баркал хилда шоана тхо дIайха тIаэцарах, тха партен халкъен адресах вышача дикача дешаех. Мукъаба сона Монгольски Халкъа-Революционни парте Центральни Комитета, Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиумаи Монгольски Халкъа Республика правительстваи сай доккха сай дарах — Монгольски Халкъа Республика сийлен гражданина цIи яларах доккха баркал ала. Шин кулгалеча организацеша яьча цу решенех тха ленински партен тха советски паччахьалкхенои халкъа Монголеца массаза чакхъяьхачен чакхйоахачен доттагIален вежарашха гIулакхаш леладарен политика, эггара хьалха, боккха мах бар лоархI аз. Сайна доагIачох, советско-монгольски доттагIал чIоагIдари дегIаккхувлари массахана хьинаре хьаллувцарех со хургхиларах шо тешаде йиш йолаш ва со.

Хургдолчун, советско-монгольски юкъмоттигий кхоанен уйла еш тешам бола безам ба са Советски Союзеи Монгольски Халкъа Республикен цхьана леладу гIулакхаш массайолча оагIорахьара дIахо дегIаккхувлара, вай сийлахь-йоккха социалистически содружество дIахо чIоагIъяра вай кIаьа ца луш цхьана къахьегаргхиларах.

Вай цхьана къовсам лоаттабергба лаьттан тIа машарен дикача лоалахой гIулакхийн принципаш котъяхара, халкъашта юкъерча юкъмоттигашка халкъий кертамукъа, Iоткъам боацаш дегIаахара сийлахь-йоккха бокъо тешшаме Iалашъяра тIехьа.

Аьттув иразаи хилда шун, деза доттагIий!

Даькъала хилда бIубенна дIахьалхашкахьа, социализма кердача коталонешка деда монгольски халкъ!

Даькъала хийла монгольски къахьегамхой сийлахьа авангард — Монгольски Халкъа-Революционни парти!

Даькъала хилда массахана латтаргдолеи доаргдоацеи советско-монгольски доттагIал!

Котбалба машари коммунизми!

* * *

(Новкъоста Л. И. Брежнева къамаьл чIоагIа уйла тIаяхийта ладувгIаши дIаьхдаь деттача тIоараша кхъа санна дуккхаза а юкъагIдоахаш дар.

Къамаьл чакхдоалаш аьнна дешаш ура а эйтта, чIоаггIа, дIаьхдаь тIоараш а тохаш тIайийцар. Гулбеннараша массане а цхьатарра йоах: «Дуне мел доал Советски Союзаца!», «ДоттагIал!», «Ура!»).

* * *

Юха а дIаьхдаь тIоараш тох зале, МНРП III съезд хиппен Монгольски Халкъа Республика хьаккхайкаьи 50 шу дизар белгалдоаккхаш йоазаш йолча советски скульптора В. Мухинай «Болхлочун колхозницаи» скульптура авторски копи монгольски халкъага дIалулга тIадиллад делегацена КПСС ЦК-ас, СССР Лаккхехьарча Совета Президиумо, Советски правительства аьнна новкъоста Л. И. Брежнева хоам бича.

Цхьана къахьегаш чIоагIденнад, белгалдаьккхар КПСС ЦК Генеральни секретара, массе оагIорахьара вай вежарашха цхьана леладу гIулакхаш. Керда толамаш доахаргда вай, новкъостий, Маркса, Энгельса, Ленина сийлахь-йоккхий идеалаш бахьан долаш лоаттабеча къовсаме!

Залерчар ура а аьтта, чIоаггIа тIоараш а токеш тIаш уж дешаш, массане а цхьатарра йоах цар: «КПСС!», «МНРП!», «Ура!».

ЧIоагIа доттаг тIоараш а «Ленин», «ДоттагIал» яхаш цIогIараш а долаш Леонид Ильич Брежнева новкъост Ю. Цеденбалага дIаделар КПСС Центральни Комитето, СССР Лаккхехьарча Совета Президиумо, Советски правительства МНРП III съезд хиппа 50 шу дизарцен Монгольски Халкъа Республика хьаккхайкаяь 50 шу дизарцен дувзаденна монгольски кулгалхошка дайта йоаршала письмо.

Сийлахьа гIулакх кхачад сога, аьлар цул тIехьагIа нов. Ю. Цеденбала, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъост Леонид Ильич Брежнева Монгольски Халкъа Республика Сийлахьча гражданина Доьшо седкъеи «Монгольски Халкъа Республика Сийлахьа гражданин» яха цIе цуна ялара хьакъехьара МНР Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиума грамотеи дIаяла. Из совгIат деннад цуна Монгольски Халкъа Республикана карагIдаьннараш лорадара, КПСС-аи МНРП-еи юкъера, СССР-еи МНР-еи халкъашта юкъера вежарашха долча доттагIален айхха цхьана леладеча гIулакхийна юкъмоттиг чIоагIъярен кIоаргъярен гIулакха, социалистически содружества мехкаш а дунен хьалкъашта юкъера коммунистически болалойн болам а дIахо кхотабара, машарен дунен халкъашта юкъера кхерамзлен чIоагIъяра гIулакха къаьстта доккхий хIамаш карагIдувларах.

Залерчар, хьал а гIаьтте, чIоагIа тIоараш тох нов. Ю. Цеденбала Доьшо седкъеи МНР Сийлахьча гражданина грамотеи нов. Л. И. Брежнева дIалуча, вошас санна Леонид Ильич мархIа воалла хана.

Новкъоста Ю. Цеденбала дег тIара баркал аьлар Советски Союза партийно-правительственни делегацена, КПСС ЦК Генеральни секретара шийна цIей дездеча дакъа лацарах, торжественни заседане сийрден дог ураоттадеши къамаьл дарах, Монгольски халкъа-революционни партена, правительствана, деррига монгольски халкъа Iимерзен дег тIарен дешаш аларах а дIакхдар хилча дика деташ ловца баккхарах а.

Цо иштта дег тIара баркал аьлар КПСС Центральни Комитетаи Советски правительстваи монголо-советски доттагIала Обществана халкъий ДоттагIала орден ялларах.

Оаха, аьлар нов. Ю. Цеденбала ший къамаьл чакхдоалаш, тхоай берригача тешаметa доттагIаштеи цхьоагIонхоштеи дош лу, монгольски халкъ ший парте кулгалца техкача доттагIала, цхьоагIон, кхотадалара наькъагIа, сийлахь-йоккхача Ленина хьахьехача наькъагIа дIахо а сийлахь-доккхача советски халкъаца, социализма кхыча мехкий халкъашца, классага гIоллярча ший берригача вежарашца ший сийрдача кхоанега гIоргхиларах.

Советски Союзеи Монгольски Халкъа Республикаи Паччахьалкхений гимнаш локхаш чакхъяьлар торжественни заседани.

* * *

Торжественни заседане чакхъяьннача тIехьагIа доттагIала ШагIа монголо-советски доттагIала Обществана халкъий ДоттагIала орден дIалуш моттиг хилар. Из совгIат деннад цуна Монгольски Халкъа Республикаи Советски Союзеи халкъашта юкъера доттагIали цхьана леладу гIулакхаши чIоагIдечен дегIаккхувлачен доккхий хIамаш карагIдувларах.

Деза совгIат обществана дIаделар советски партийно-правительственни делегаце члена — КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара Д. А. Кунаева.

Жоп луча кепара къамаьл дир МНРП ЦК Политбюро члена, МНР Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатела заместитела, монголо-советски доттагIала Общества центральни совета президиума председатела С. Лувсана.

* * *

Сарахьа операи балетеи Паччахьалкхен театре цIей дездеш доккха концерт оттадир монгольски искусствай говзанчаша.

Iалаьмате хоза чакхдаьннача концерте бар КПСС ЦК Генеральни секретарь Л. И. Брежнев керте латтача советски партийно-правительственни делегаце членаш, МНРП ЦК хьалхара секретарь, Сийлахь-йоккхача Халкъа хурала Президиума Председатель Ю. Цеденбал, МНРП ЦК Политбюро член, МНР Министрий Совета Председатель Ж. Батмунх, МНРП ЦК Политбюро членаши членалла кандидаташи.

Зале хиннараша дег тIара моаршал телар новкъосташка Л. И. Брежневаги Ю. Цеденбалаги.

«СЕРДАЛО»
2-гIа оагI., 28 ноябрь, 1974 шу.

IАЛАМ ЛОРАДАРА ЕРРИГРОССИЙСКИ ОБЩЕСТВА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ ОРГАНИЗАЦЕНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iалам лорадеш хьинаре а пайдане а болх барахи Iалам лорадара Ерригроссийски общества 50 шу дизарца дуьзаденнен Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Iалам лорадара Ерригроссийски общества Нохч-ГIалгIай республикански организацена.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный,
1974 ш. 25 ноябрь.

IАЛАМ ЛОРАДАРА ЕРРИГРОССИЙСКИ ОБЩЕСТВА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ ОРГАНИЗАЦЕ АКТИВИСТАШТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iалам лорадеш боккха а пайдане а болх барахи Iалам лорадара Ерригроссийски общества 50 шу дизарца дуьзаденнен Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Баркинхоева Ахьмада Елизаветийна — Наьсарен района ТIой-Юртарча 8 шерарча школа директора, Iалам лорадара Ерригроссийски общества первични организаце председатела.

Бисаев Махьмада Мусайна— Iалам лорадара Ерригроссийски общества Советски районни совета инструктора.

Климентьев Леонид Михайловича — Iалам лорадара Ерригроссийски общества Заводской районни совета председатела заместитела.

Рашкевич Наум Абрамовича —Нохч-ГIалгIай госуниверситета зоологе кафедра доцента, Iалам лорадара Ерригроссийски общества республикански совета оakхарийн оалхазаращи лорадара секце председатела.

Рыжиков Валентин Васильевича — М. Д. Миллионщикова цIерагIча Къахьегама ЦIеча Байракха ордена Грозненски нефтяной института геодезе кафедра заведующена.

Филатова Валентина Степановнайна — Iалам лорадара Ерригроссийски общества Октябрьски районни совета беккхонкхамеча секретара.

Шилов Леонид Александровича — СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химкомбината директора.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный,
1974 ш. 25 ноябрь.

СУНЖЕНСКИ РАЙОНА «АССИНСКИЙ» ПЛОДООВОЩНОЙ СОВХОЗА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Iалам лорадеча хьинарен пайдачен болх барахи Iалам лорадара Ерригроссийски общества 50 шу дизарца дуьзаденнен Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Сунженски района «Ассинский» плодоовощной совхоза коллектива.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный,
1974 ш. 25 ноябрь.

СИХХА КIОАРГЛУ БУРУВ

«Грознефть» объединене къахьегIчарех цаI я Старо-Грозненски автотранспортни контора коллектив. Цу предприяте автомашинаша гIулакх ду бурувдеттараштa, мехкдаьтта доахараштa, гIишлонхошта. Цудухьа мелла хаоттам во бале а уж го йиш я вай республикерча мехкдаьттахошта эша мухь дIа-юха кхухьаш. Царна эша мухьаш дIа-юха кхахьара итт бетта план 102,7 процент кхоачашъяьй цар, тонно - километрий задаци 100,7 процент кхоачашъяьй.

ДIадахача шерашка хинначул дикка тоаденнад автотранспортни контора коллектива деррига технико - экономически хьокхамаш а.

Къахьегама овсарле лакхъяра задани 11,2 процент тIехкхоачашъяьй. ПланагIа лаьрхIачул совгIа паччахьалкхена 14 эзар сом пайда баьб. Уж толамаш кхы тIа а тоадеш къахьегаш ба транспортникаш укх ноябрь бетта а.

Автотранспортни коллективе дукха ба тIехника водителаш. Царех ва пхе шера плап хIаналехьа тIехкхоачашъяь вола Калинин Василий. Ткъаьн иттех шу да цо балха моттиг ца хувцаш цу предприяте водитель волаш къахьега. Массехказа хержав из къахьегамхой Грозненски горсовета депутаталла. Предприяте болхлошта юкъе эггара хьалхарчарца сиццай цунна коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи. Цу цIера сий даим лакха а лоаттадеш хьинаре къахьегача цунна дукха совгIаташ тийнад. Царна юкъе я Къахьегама ЦIеча Байракха ордени Ленински юбилейни медали. Автотранспортни контора коллективо чIоагIа лоархIаш сийдеш ва Калинин Василий. Цун керттердар да башха дика производственники шийн повкъосташца товши хилар. Шийн опыт дог раьза долаш дIалу цо къонача водителашта.

Иштта шийн повкъосташта хьокхам телаш болх беш ва водитель, коммунист Демельханов Алхазур Дакаевич. Из а ва коммунистически къахьегама ударник. Цунна а еннай, ца даьхача толамий лакха мах а беш, Къахьегама ЦIеча Байракха ордени Ленински юбилейни медали. ХIаьта тийша сийлен грамоташ, къахьегама книжка тIа дIа а яздеш яьха баркалаш итташ да. Массаза а дикача технически хьала тIа хулийт цо шийн автомашина. Цудухьа бурувдеттараштa сиха эшаш бола мухь дIа-юха хьоча хана шийн бехкагIа цхьаккха хьовзам хилийтац цо.

Социалистически яхье хьалхалаттачарел дукха тIехьа ца бусаш хьинаре къахьегаш ба водителаш Шаламов Евгений, Аюпов Тагир, Магомаев Леча, Муртазалиев Ширвани, кхыбараш. Мухьаш дIа-юха кхахьара планаш массаза а тIехкхоачашъю цар.

Т. АЛЕКСЕЕВ.

ХЬОКХАМАШ ДОГ ГIОЗДОАХАШ ДА

Дукха дулха кхоаба хьайбаш, 630 беттaш бола отт ба Урус - Мартановски района «Гойтинский» совхозе. Укх деношка гIишлонхоша докхха дика даьд боахама хьайбаш леладераштa. 800 хьайба леладара лаьрхIа хьаьь комплекс юкъейоалаяьй производстве. Комплекса хьайбашта лаьрхIача хIара помещене доакъар дуллаш, чура кхо, нуахаш арайоахаш деча балхашта механизаци яьй. Хий лаьрхIа йолча автоматашкара мол хьайбаша. Йоакхо яьй ферма болхлой салаIар вIаштIехьдаккхара а. Сийрдача, паргIатача цIеча уголоке телевизор, радиоприемник латт. Истолаш тIа газеташ, журналаш укх. Долаш да истолаш тIа ловзаду тайп-тайнара ловзараш, пенах хьалтеха да ферма болхлой социалистически декхараш тIадолен цар уж мишта кхоачашлу хьагойтеи стенд, кхыдараш.

Шоаех еча йоакхоа балха тIа дика хьокхамаш гойташ жоп лу хьайбаш леладераша. Халкъбоахама шера планагIа 980 тонн дIаяла езаш хиннача итт бетта 946 тонн шура дIаеннай паччахьалкхенна.

ХIанз хIара дийнахьа юкъера лаьрхIача 2,5—3 тонн шура дIалу оаха паччахьалкхенна, — йоах совхоза керттерча зоотехника Мурдалов Iимрана. — ЛаьрхIача гуш да шура дIаялара шера халкъбоахама план пхелагIа декабрь тIакхоачаш хийца кхоачашъе тхона карагIдаргдолга. Из тхоай толам Конституце Денна хетабу оаха.

Дог гIоздоахаш да совхоза дулха хьайбаш леладераша гойта хьокхамаш а. ХIанзле толамца кхоачашъяьй цар паччахьалкхенна дулх дIадалара нийслагIча пятилетка халкъбоахама план. Иштта пхе шера халкъбоахама планагIа 286 тонн дIадала дезаш хиннача 346,8 тонн дIаденнад.

ХIара бетта хьайбаш леладерий собране итог ю социалистически яхьа. Хьалхара моттигаш яьхача доярками, бежа Iуштa. Iаьсий леладерашта карара кара лу вымпелаш, ахчан премеш тел. ДикагIйолча доярка сийна ЦIе байракх айю ферме.

Доярками юкъе яьржача яхье хIанз хьалха Абубакарова Хеда я. Укх шера хIара кхоабача Iаттагара 2130 килограмм шура яккха декхар тIаийцадар цо. Ше денна дош тIехкхоачашдаьд. ПхийттагIа ноябрь тIакхоачаш хIара кхоабача Iаттагара 2729 килограмм шура яьккхай. Шоай социалистически декхараш толамца кхоачаш а даь Хедел дукха тIехьа ца бусаш къахьег дояркаша З. Хачукаевас, Б. Юсуповас.

Тешаме лард еллай совхоза ферма болхлоша йоаккха продукци лох а ца йолийташ, юкъера а ца дуьлийташ хьайбаш Iангара дахара. Хьайбай помещенешка йIайха я. Тоъамболаш да Iалашдаь доакъар а. Иштта, 109 эзар центнер силос, 687 центнер баьций витаминий хьоар, 2800 центнер йол, кхы тайпа доакъар Iалашдаьд. Из деррига а ферма юхе дIаоттадаь да.

— Паччахьалкхенна шура йоахкара нийслагIча пятилетка халкъбоахама план тIадоагIача шера нийс бетта кхоачашъе лерхI оаха, — йоах Мурдалов Iимрана. — ХIаьта хьалхашка оттадаь декхар, денна дош кхоачашдара низ, хьинар кхоа дешкъа а хьегаргда.

М. ХАМАТХАНОВ.

РЕЗЕРВАЕХ БИЗЗА ПАЙДА ЭЦ

Укх шера тха совхоза хьайбаш леладераша дика толамаш доахаш къахьег.

Иштта шера халкъбоахама планагIа хIара кхоабача Iаттагара 1950 килограмм яккха езаш хиннача итт бетта 1913 килограмм а яьккха паччахьалкхенга 12071 центнер шура ехкай, итт бетта планагIа 11500 центнер йохка езаш хиннача.

Кхоъ шурий-товарни ферма я совхозе. Сентябрь бутт тIакхаччалца яхье хьалха яр Баташев Хьасана кулгалду шоллагIа шурий-товарни ферма. Цхьабакъда октябрь бетта итогех совхозе хьалхара моттиг яккхарах луш йола карара кара тела ЦIе байракх Идрисов Татас кулгалдеча цхьоалагIча шурий-товарни ферма коллективо яьккхар. Паччахьалкхенга нийс бетта планал совгIа 16 тонн шура йохкаш накъабаьхкар йиълагIча квартала цхьоалагIча ферма хьайбаш леладераш. ХIара кхоабача Iаттагара яьккха шура 1776 килограмм хилар, шера план 1950 килограмм йолча.

Сийлахь-боккхача Октябра 57 шу дузача цIей сийна яьржача яхьа юкъе а баха хьинаре къахьийга октябрь бетта кхы а чIоагIбир баьккха толам Татас кулгалдеча ферма коллективо. ХIара кхоабача Iаттагара йоаккха шура 1916 килограммага дIакхоачайир.

ШоллагIча шурий-товарни ферма коллективал яхье хьалха бовла цхьоалагIча ферма хьайбаш леладерий торо хилийтар, шура алсамъяккха йиш хулийтача торонех сентябрь, октябрь бетташка цар дикагIа пайда ийца хиларо. Иштта, сентябрь бетта ерригача фермашка цIаьхха лаьгIъелар доахано лу шура. Бахьан малагIа дар?

Гуйран тIеххьарча беттaшка къелу даьгIенашкара буц, хьекха дIайоах, кхоачалу хьайбаш баьццарча доакъарца Iалашдара шозлагIа дIаюв культураш. Мошача доакъарга Iемача хьайбаша во дуъ гIожа доакъар. ХIаьта Iан замалахьа чусоцадергдолча хьайбашта Iалашдаь доакъар царна дIатела доладе хьалха хул. Цудухьа сентябрь, октябрь, ноябрь бетташка дукха халонаш нийслу хьайбаш леладераштa хьалхашка, цунна цхьана лаьгIлу йоаккха шура а.

Къедалар моша доакъар тха совхозе а. Из Iаткъаргдоацаш доахан тIеххьара хьажкIаш, шекара свекла чуйцача кхашка доажаде лаьрхIар. ХIаьта цу резерваех пайда ийцача, доахан Iангара дахара Iалашдаьча доакъара кхом а беш, йоаккха шура лаьгI а ца йолийташ хьайбаш кхаба керда торонаш хилар. ХIаьта цу тайпара торо эггара хьалха цхьоалагIча ферма коллектива корайир.

ЦхьоалагIча отделене шоллагIча бригаде цкъа дIайийча дукхача шерашка тIаювлача баьций доккхий кхаш да. МадоагIа Iукал даьчул тIехьагIа дика буц тIаьлар цу кхашка. Лоха йолаш хьекха пайдане яцар буц, цхьабакъда цига доахан доажаде дика торо яр. ХIаьта цу торонах бизза пайда а ийцар цхьоалагIча ферма хьайбаш леладераша.

Цу гIулакхо ши пайда бир фермана. Иштта, цкъа-дале, хьайбашкара йоаккха шура алсамъяьлар, шоллагIа - дале дикка кхом бир доахан Iангара дахара Iалашдаьча доакъара. Цунца цхьана лохделар шура яккхарга дIадодар а.

Уж толамаш даха йиш хургьяцар нагахьа санна ферма коллективе барт, цхьоагIо ецаре. Цунна тешал деш цхьа масал доаладергда аз. Дуккхача шерашка тIаювла баьцан дIайийнача доажадеш кхашка бийсаш йоахийтар доаханга, цигга деттa а деттар уж. Помещенешка санна атта дац гурахьа ара, кхай тIа бож бетта а кхыдар де а.

Совхоза доярками юкъе яьржача яхье хьалха Бердар Анна я. План 1950 килограмм йолаш хIара кхоабача Iаттагара 3000 килограмм шура яккха социалистически декхар тIаийцадар цо. Ше денна дош кхоачашде гарга я хIанз. Итт бетта хIара кхоабача Iаттагара 2647 килограмм шура яьккхай цо. Цул дукха тIехьа ца юсаш, шийна хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдеш къахьег доярка Бакаева Зарас а.

Т. ГАНДАЕВ,
Гудермесски района «Дружба» совхоза парткома секретарь.

БИОХИМИ — ХЬАЙБАЙ БОАХАМА

Белок дукхагIа фу дича йолийталургьяр хьайба организмага? Из дош къоастадарa къахьегаш ба советски Iилмахой.

Дулх дуъ вай, шура мол. ХIаьта уж продукташ хьахулийташ йолча биохимически процессий вIалла уйла а ца вай. Дулх, шура, фуаш — сага даара юкъера биззача маьха йола хьайба белок тела хьаст лоархI Iилмахочо биохимика эггара хьалхарча аргIанна.

Баьцовгiай белокаш а санна, хьайбай белокаш 20 аминокислотах латт. Царех дукхагIъяраш хьае тарлу баьцовгIаша санна, иштта хьайба организмо а. ДукхагIъяраш е-м тарлу, цхьабакъда, ерригаш а ергьяц. Цхьайола аминокислоташ, масала, метионин, лизин, кийча йолаш кхачанца цхьана яхка еза организма чу.

Нагахьа санна баьцовгIай белокаца шоашта нийсса кхы цхьаькха аминокислотех кхыметтел цаI хинна а йовцаш хуле, хьайбай белокаш кийчъяра биззача маьха йола материал хулалургьяц пунах. Дуккхьал уж аминокислоташ баьцовгIай белокашца кIезигагIа я хьайбай белокашцарчул. Нагахьа санна тоъаш йоацар дIакхоачаш ца хилийтача, белока метта оттанза долча даькъа аминокислоташ хьахилийтара гIулакха пайда эцалургбац, организмана чухьа дуккхьал «яьга» дIаяргья из.

Юрта боахаме леладеча хьайбай организмо органически веществаех, эггара хьалхарча аргIанна баьцовгIай белокех, хьаю сага диетана пайданагIа йола дулха, шурий, фуий белокаш. Цу белкови фабрика «КПД» сел йоккха яц: Iатто цхьа килограмм «дулха» белок Iоаяра 10 килограмм гаргга баьций белокаш юае еза цунна.

Из проблема къоастаергйолча наькъех цаI шоашта нийса кхы цхьаькхаш йоацаш йола аминокислоташ юртбоахама доакъарашца «дукхагIа» хилийтар. Дуккхача хьале цу гIулакха пайда эц химически наькъаца хьахилийтача аминокислотех. Цхьабакъда ерригача аминокислоташта мегаш бац уж хьахулийта химически никъ: из безача маьха ба, хIаьта доакъарах еттарашка а дукха ахча дIаух. Цудухьа Iилмахоша кхы тайпа кIамаш шоай метта отталургйоаца аминокислоташ хьайбай боахама хьаяра кхы тайпа наькъаш лох. Уж соединенеш цхьайолча микроорганизмаша Iоаеш хиларах гIойленагIа ба микробиологически синтеза никъ.

Ерац да А. Н. Баха цIерагIча биохиме института СССР Iилмай Академе члена-корреспондента Василий Николаевич Букина кулгалдеча витаминий лабораторе цхьадола балхаш.

БаьцовгIай, къаьстта а бобови, белокашца кIезига да шийна нийсса кхы хIама йоаца аминокислота — метионин. ХIаьта а лоархIаме да из, белок хьахулийта материал санна хинна а ца Iеш. Метионино доккха лакъа лоац организмана чухьа кхыйола веществаш вIашагIтохача. Цу биосинтетически процессашка метионина молекулах дуккхаза пайда эцара организма чу я B_{12} яха витамин ца тоъандаь дизза лакъа ца лоацалуш йола къаьстта ферментий система. Доакъарех метионин B_{12} яха витамин техача продуктивность дикка лакхлу: царех цхьана пайда эцаш хилча, масала, хурсакашта 20 процент дукхагIа тIакхет дулх.

Профессора Букина лаборатора кийчъяьй B_{12} яха витамин микробиологически, цу даькъе юрта боахаме леладеча хьайбашта дехкача доакъарех еттача концентратий хьисапе а, хьаяра метод. Из метод промышленносте караерзаяьй, хIаьта B_{12} яхача витамина концентратех тахан толаме пайда эц вай мехка хьайбаш леладеча фермашка.

Шийна нийсса кхы хIама йоаца цхьаькха аминокислота — лизин. Лизин кIезига йоаллаш да деррига ялта доакъарашки концентраташи. Нагахьа санна котама кIоригаш е хьакхий хурскаш кен, кIа е хьажкIаш ехкаш кхаьбача, цар организма чу йолла 30—40 процент белокаш доацча гIулакха йов.

Хьайбай боахама эшача лизина проблема къоастаяьй московски рижски Iилмахоша творчески цхьана къахьегар бахьан долаш. А. Н. Баха цIерагIча биохиме Институте профессора Букина лаборатора болхлошец Латвийски ССР Iилмай Академе А. Кирхенштейна цIерагIча микробиологе Института профессора Мартин Беккера лабораторен дика аьттув а боалаш кийчъяьй шекара производствера отходаш масъялийтара наькъаца лизин хьахулийта микробиологически метод — мелассы.

Iалаьмате дукха болх бе бийзар: микроорганизмана мегаргйола культура хьахаржа, цу микроорганизма клеткашка лизина биосинтеза хула биохимически регуляци Iомае, юхxера а, технологически хьалаш вIаштIехьдаха.

ХIанз болх чакхбаьннаб. Шортта лизин йоалла концентраташ хьаю хIанз Латвийски ССР Ливански опытни биохимически заводе, хIаьта царех хьайбай боахаме шерра пайда а эц.

Михаил КРИЦКИЙ,
биологически Iилмай кандидат.

(АПН).

Шера 10 эзар совгIа тракторни прицепаш арахец Грозненски транспортни машиностроене заводо. Укхаза арахецаш йола «2ПТС-4м» яха тракторни прицепаш вай мехка йиш хинна ца Iеш, доазол дехьарча дуккхача мехкашка дIаухийт.

СУРТА ТIА: Тазбиев Тапалу кулгалдеш йола погрузочни бригада прицепаш тIайотташ я.

С. ХАКИЕВА сурт.

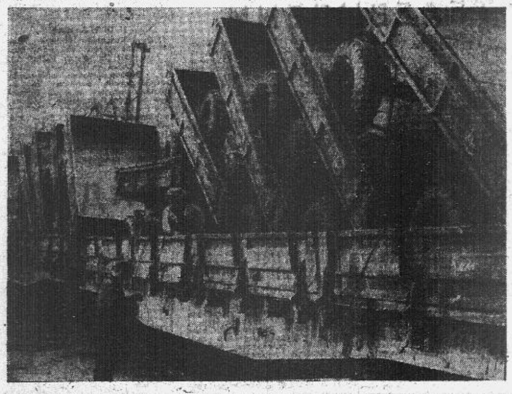

Кхопаш дIа мишта йоахаргья

500 миллион сом — дукха ха йоацаш а тIехьа иштта доккха дар доаханна хулача кхопаша хIара шера хьайбай боахама деш хинна зе.

ХIанз вай мехка территоре декхагIдолча даькъа тIа е цIендаь дIадаьккхад, е лоадам боацача даьккхад цу зуламдерго хьайбай боахама деш хинна зе. Нагахьа санна итт шу хьалхагIа кхопаш лета доахан 30 процент гаргга хиннадале, хIанз уж ши процент мара доацаш кIезигденнад. Кхопаш- цIенъяь дIаяьхай Эстоне, Украина дуккхача областашка. Кхопаша ду лазар дикка дайдаьд Белоруссе, Латве, Молдаве, Туркмене, Российски Федераце дуккхача областашка.

Кхопаша шоай фу дегIадоаладара хана «кхача нийбу моттиг» я доахана е саь организм. Хьайбай нахьара кIал а яьле, цул тIехьагIа букъа тIехка тIомар чу, гийга чу, кхыча органашка а кхаьче кхопо тессача фуво лазар хьоаду, сатем боабу цуя. Доахана даара чам бов, гIеллу уж, шура кIезигагIа лу цар. Кхопаша тесса фу къаьстта чIоагIа Iаткъ Iаьсашта — во даж уж, хийцаа дегIадагIац. Цул совгIа, хьайба организма чу юххера а ондаьннача кхопо шозлагIа Iург доаккх хьайба нахьарах, цу тIа а цуй эггара дикагIа долча, букъа юккъерча даькъа тIа.

Цхьан хана кхопашна къовсам лоаттабара етташ ДДТ яр. Хьайба нахьара кIалхара арайоагIача кхопа белгало гуча ма яьллинге а, из молха а хьекхе йоайора уж. Цхьабакъда цу методо хьайбанна шозлагIа лазар дерг ца хилларах тешам яцар, кхопашта дукха зене яцар из, хала лелае езаш а яр, цудухьа дукха ха ялалехьа йита а йийзар.

Проблема къоастаяра дош шоашка дIайийцар ветеринарни санитаре Ерригсоюзни Iилма - тохкама институтеи СССР Iилмай Академе Зоологически институтеи болхлоша. керттера кулгал академикага Поляков Александрген профессорашка Ярных Владимирген Непоклонов Анатолеген хургдолаш. Цар маярра Iомайир кхопий экологи вай мехка ерригa территори а лоаллахара мехкаш а чулаьца. «Экологиа» яхача деша маIана юкъедоагIа садоаллача хIаман вахара йиза цикл тайп-тайпарча климатически зонашка хьежжа Iомаелга (кхопа тайпа, вахара керттера образ, ебар, бежанах лата ха, кхопо тесса фу хьайба организмана чухь дебара ханаши наькъаши). Цу хIамашта бокъонца духтIа бовлара пайда ийцаб мехка тайп-тайпарча климатически зонашка ялача Iилман 15 института информацехи лабораторни экспериментий дуккхача даннесхи. Из бахьан долаш гучаьхар кхопо тесса фу лелара башхалонаши хIара зоне уж дегIаахара нийса ханаши. Даьча тохкамаша хьахьеккхар, кхопашца къовсам лоаттабара эггара дикагIйола способ цар тесса фу хьайба организмана чухь лела доладеннача юххье хоададелга хилар, хIана аьлча, цу хана чIоагIагIа Iаткъ цунна кхыметтел кIезига мара йоаца а химически веществаш.

Кхопий фу дIадаккхара дикагIа лаьрхIай хлорофос — ДДТ-аца нийсйича чIоагIагIа Iаткъаш йола препарат. Из препарат дуккха а кIезигагIа етта мегаргйолаш я. Цу тIа а хьайба организмана чухьа сиха яц из, цуп унахцIеноина зе ца а деш. Поляковеи Ярныхеи хьаьча шоай тайпарча установкаша йиш хилийтай дуккхача доаханна цхьатарра обработка яра балха йизза механизаци е. Цул тIехьагIа хьайир кхы а чIоагIагIа Iаткъаш йола препарат — «гиподермин - хлорофос». ХIанз 500—600 бежана обработка яра кхо-дий сахьат мара эшац. Цкъара, массаза а яхар мо, гурахьа ю из (цу хана лела долалу кхопаша тесса фу), хьахиннараш бIаьсташ юхье тахка а тохкаш.

Керда метод шерра юкъейоалаяра нийшар къахьегам вIаштIехьбаккхара нийса рекомендацеши кхопий фуца къовсам лоаттабара бокъонца кийчдаь гIулакхаши — тесса фух кхыметтел дийна йисача цхьан кхопо бIаргчайн Iула юха а кхопаш йоаржае тарлу. «Гиподермин - хлорофос» установкаш - опрыскивателаши хьаярах Iилмахошта авторски свидетельстваш деннад. Цхьабакъда юртбоахама хьайбаш зуламеча садоахкача хIамаех лорадара кхы а пайданегIа йола способаш дIахо а лохаш я. Тохкамхоша шоай бухсоццаш дола декхар лоархI вай мехка территоре тIара нахьара кIал хула кхопаш, биологически тайпа хиларах тарра, цIенъяь дIайоахилга; хIана аьлча цхьайола кхы тайпа садоахка хIамаш санна Iалама аьттонна гIойле йоалаш яц уж.

Петр КУРЫШЕВ. (АПН).

ФУ ЛАЬРХIА ДЕШ ДА «СОЦИАЛЬНИ ПАРТНЕРСТВА» ХЬАКЪЕХЬАРА КЪАМАЬЛАШ

„Шиш сага юкъе эттача гIулакхех ше яздеш, шийн цхьан дуьзцар тIа Марк Твена белгалдаьккхад: долла хIама цхьатара нийслора цар — хинна тоам цхьанне эгIабора, хьовзамаш шоллагIчоа хулар. Бегаш бора воккхача американски писатела сакъердалуш беце я. Цу тайпара политика цо леладаьчунга хьежжа йоацаш, цIенхаштта чакхъяха гIерт монополистически корпорацеш. «Социальни партнерство» оал цу политиках.

Капиталистически мехкий деррига вахар овлангара деза хувца лаьрхIа йола сигалара Iоуйта формула санна, къахьегаман капиталан юкъе «цхьатарра бокъонаш» йола гIулакхаш оттадара дIоагIа санна хIана яц аьнна хетийта гIерташ ювц буржуазни идеологаша «социальни партнерство».

ТIехье фу йолаш я декха хьисапе хьаувттаеш йола болхлойн предпринимателийн партнерства, «цхьатаррарча бокъонегIа цхьане лелаеча гIулакхий» нордув? МалагIа маIан чулоал цунна монополистически капитала оагIонгахьара из низ болаш хьалдоацилга Iалашдеш йола керда доктрина кхайкаераша?

Ховш да, капиталистически дунен тIа болхлочунга даим «юкъарча пирога» хьакъехьа дувцилга, капиталистически производство ше «юкъара гIулакх» санна хьаувттаелга. ХIанз-м ха ма кхачаяр классий конфронтаци царна юкъера къовсами бицбе; хьаьнала къахьегадалар хIаране — тIаккха цунна чIегилг а йоккхагIа кхоачаргьяр.

Экономика дешашта йолча США къаман юкъарча конференце, масала, американцаш тIахьехар чIоагIагIа, «цхьана къа а хьегаш», шоай «хIаранен дуккханейи хьашташ юкъарча иразага дIадахийта дийзача» юха ца а доалаш экономически халонаш эшаяра. Цхьа бахьан доацаш дац цу тайпара тIахьехамаш аралелхар: инфляцеца цхьана лоаттабеча къовсаме «партнерства» новкъосталца болхлой тешабе гIерт забастовкаш елга, монополешта духьала бувлга мегаргдоацилгах, тIалаттача порядкашта къахьегамхой раьза боаца уйла IотоIае безам ба.

Чакхъяккхалца дIайихьача «социальни партнерства» лерхIар антагонистически обществе «хьашташ цхьана тарделга», социальни нийсхо ца хилареи классови къовсамеи уйла къахьегамхой сакхетам чура дIайоаккхилга, социальни революцена хьалхашка бехказа бовла гIертилга да. Цу уйлай автораша лерхIачох, «партнерствах» болча фаьлго нордув дIатасса еза къахьегамхой рузкъанна. Шоай къахьегамах хьахинначоа, Iаьдала бокъонца уж хийрабаьха хилара.

Цхьабакъда къайле яц, капиталистически мехкашкара керттера экономически рычагаш хьалхагIа а санна кIезига мара боацача наьха бе йоахкаш хиларах. Масала, Великобритане, английски кепа йоазоно даьча лоархIамегIа, ерригача доходех 84 процент бахача нахах 7 процент мара боацача наьха доалахьа я; мехка баха 14,2 процент нах къен мецен болча метте, мехка къаман доходах 38 процент I процент хиллал мара боацача наьха бе йоалл. США официальни статистико хьаккхайкадаьчох, хьатIайоагIача лохода боарамга диллача «лохехьа» латтача дезалий 20 процентага (вешта аьлча, эггара хьалха, болхлой дезал) мехкарча беррига дезала хIарана ерригача доходах 6 процент гаргга мара кхачац, дохода боарамга диллача «лакхехьа» латтача 20 процент болча дезалга 40 процент кхоачача метте. Швеце экономикана доал ду 15 дезало, хIаьта царех боккхагIбараша шоай бе тоIадаьд ерригача финансови капиталах кхоалагIа дакъа.

Нагахьа санна данза даргдоацар «де дезаш хилча» из де йоккха буржуази «кийча» хилар практике мишта нийслуш да геттара шаьра хьахьокх энергетически кризисо а шерра кхайкаеш йолча инфляцена лоаттабеча къовсама программо а. ХIамай маьхаш, налогаш IотIаеттаяларо, алапеш лакх ца деш лоаттадаро къахьегача наха мара хIама тохапзар, хIаьта корпорацей пайдаш шсаш долчча дисар. Дуккхача паччахьалкхений монополей, масала, хIама эша ца далара совгIа, цар вIаштIехьдаьлар шоай рузкъа дикка дебаде а. Масала, «Лойял-датчшелл» яхача дунен халкъашта юкъерча компане, энергетически кризисах бахьан а даькка, 1974 шера дуккхаза а маьхаш лакхдаьд шоай мехкдаьтта продукташта. Алхха хьалхарча ах шера цо баькка пайда 567,4 миллион стерлингий фунт хилар, хIаьта из шозза совгIа дуккагIа хул соахка цу хана цунна хьатIаенача доходал. США электрическа боаккха мах укх шера хьалхарча ях бетта 55,4 процент IотIакхийттаб. Цу цифрош хьахьокх, дуккха миллионаш доллараш мугIарерча «партнерий» кисашкара монополистически корпорацей сейфашка ухаш хилар.

Цхьаькха масал. Укх тIеххьарча шерашка Великобритане кIиръяь практикапа юкъекхуха «къахьегама овсарленах йола соглашенеш» оалаш ярац. Цу тайпара коллективни договор дир, белгтала аьлча, «Алкан» яхача завода администраценеи болхлоштеи юкъе. Цхьабакъда из соглашени предпринимателийн болхлойн «хьаштий цхьоагIон башха-дика модель» санна кхайкаеш хиннача Би-Би-Си дикторий оазаш кхоачаш йийка-м яьнаяцар. «производствана рационализаци» ю аьнна бахьан а даьккха, завода 1700 болхло улица тIа аракхоссача хана.

«Социальни партнерства» ерригача политико тешал ду, монополисташта хьашт долаш йола «цхьоагIо» «зIамагIволча партнера», вешта аьлча болхлочун чотах мара хила йиш йоацаш хилара. Керда доктринаш хьаоттае тарлу, дог оттийташ дола лозунгаш араяллаха тарлу, цхьабакъда цар керттердар — капиталистически производственни гIулакхаш — хувцац. «Партнерства» хьакъехьа доккхий къамаьлаш а деш, хьалхагIа а санна даим, болхлой къахьегамах боагIа совнагIа мах хьашт долча наькъаца царна тIерабаккха гIерт монополистически буржуази.

Цхьабакъда капиталистически мехкий къахьегамхой кхетадеш боагIа монополисташен цар идеологически герз леладерашен хьаккхайкаяьча «социальни партнерства» политика классови маIан. ХIаьта цар массаза а цу политикана духьала увттаду шоаш дIадехараш. Производствана болхлой тIахьожам оттабелга, предприятешта доал деча доагIIаш дола дакъа лоацилга, планированена демократизаци, производства керттерча средствашта национализаци елга — уж да цар дIадехараш. Уж дIадехараш бахьан долаш лоаттабу къовсам — хIаьта из къаьсгкъаьстача предприятейн экономика секторийн доазонел арабоалаш латт — тахан деррига къаман юкъара а хинна дIаотташ латт капиталистически мехкашка. Цу даькъера хьадда декхараш мадарра белгалдаьд капиталистически мехкашкарча коммунистически партеша хьаовттаьча кIоарга демократически эргалонаш яра программаш тIа. Уж программаш чакхъяьхаяр аьнна дIаяргьяц саго сага еш йола эксплуатаци. хIаьта а из лерхIар кхоачашдарга болача наькъагIа боккхо гIа баккхар хургда цунах.

«Коммунистически болхлойн партеша, аьттехьарчеи аьрдехьарчеи оппортунисташа санна, кIоарга социальни экономически эргалонаш яр духьа, хьалха латта демократи бахьан долаш лоаттабу къовсам социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсама духьала ца оттабарал совгIа, цу къовсама дакъа а лоархI цунах. Монополешта духьала, царгарча экономически доалан политически Iаьдалан духьаларча къовсаме ергйолча кIоаргача демократически эргалонаша новкъостал дергда социализм хиланза ярг ца хилар тIа-тIа дукхагIча наха кхетадаре. «Цуцах латт 1969 шера хиннача коммунистически болхлойн партей дунен халкъашта юкъерча Совещане хьаоттаяьча коммунистий принципиальни позице маIан.

Цхьа бахьан доацаш дац «социальни партнерства» доктрина кхелларашна хилаза яргйоаца овлангара социально-экономически эргалонаш ца хилийта дагахьа болхлой лозунгаш лечкъадеш хилар, царех кхыдараш хетийта, монополистически буржуазена пайдана долча оагIорахьа уж лерзае, цу тайпара монополистически капитала позицеш чIоагIъе гIерт уж. Цхьабакъда «социальни партнерства» политика кхоане яц. Цунга а иззамо йолча кхыча а концепцешка дIайоахалургьяц буржуазни обществерча къахьегаман капиталан юкъера вIашдуьхьаленаш.

Валерий КОВАЛЕНКО,
философски Iилмай кандидат.

(АПН).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

КХОАНА-ЮГОСЛАВЕ КЪАМАН ЦIЕЙ

«РАДЕ КОНЧАР»— ТУРПАЛА ЦIИ, ЗАВОДА ЦIИ

29 ноябре ший къаман цIей — республика Ди дезду югославски халкъо. 1945 шера цу дийнахь хьахилар Югослави яха Федеративни Халкъа Республика. Дизза доацача ткъаь итт шера тIехьбиса юртбоахама мохк хиннача Югославе королевствах сиха дегIаухаш латта аграрно-индустриальни паччахьалкхе хилар. Промышленни продукци арахецилга 15-зза алсамдаьннад укхаза тIом чакхбаьннача шерашка.

— Нагахь санна 1945 шера Загребе тхо долча шо даькха хиннадаларе, укхаза Фалерови бульвара тIа шоана бIаргагургдар деха, цхьан этажах дола цIеношь. Цар чу къахьегаш вар бIаь гаргга саг. Дукха говзал ца эша балхаш дора цар. Иштта яр тIом хьале «Сименс» яхача Германски фирма доалахьа хинна йоккха йоаца мастерскеш. Цар метта йоккха комбинат хьахиннай, — йоах «Раде Кончар» яхача завода генеральни директора заместитела Златко Петровича. Югославски машиностроене керттерчарех цаI йолча цу йоккхача предприяте цехашка хьожаш долх тхо цунца.

Мадарра аьлча, хала дар Югославена тIом чакхбаьнна хьалхара шераш. Фашистски тIаьрахошца диъ шера лоаттабаьча къовсамо иштта а кхы Iаяха бIаьхий боаца мохк чIоагIа бохабир. Болх хьабе йиш йоацаш йохайир 220 шахтеи рудники, промышленни объектех 40 процент яраш юхе хIама ца юсаш йохаяьяр, хIаьта 60 — чIоагIа йохаяь. машиннаькъех ахалел совгIа дераш дохадаь дар, шоссейни наькъаш вочa хьал тIа дар. Кхо миллион совгIа вола саг чуIе цIа доацаш виcар. Мехка бaxa нах тIаювха хIама йоацаш бар. КIеззига мара лацар карточкаех телаш хIчиа кхачан продукташ.

Иштта яр Югослави тIом чакхбаьинача хьалхарча беттaшка. Иштта яр 1945 шера 29 ноябре халкъа лоIамах хьалъяьча ФНРЮ (1963 шера араяьча конституцех Югославе Социалистически Федеративни Республике аьнна цIи тиллай Югославех) республикаех цаI йолча, Хорвате столица Загреб а. Кортмукъале яькхача халкъо хьинаре дIадоладир мохк меттаоттабара балхаш...

Югославе халкъа турпала, оккупаци хиннача шерашка фашисташа вийнача Хорвате коммунистически парте секретара цIи лелаеча «Раде Кончар» яхача загребски завода исторе дизза хьаьокх 1945 шера дена вай деношка кхаччалца югославски промышленность хьахилари дегIаахари. Дизза кхоачаш доацача ткъаь итт шера зIамигача мощноста электрически двигателашш, зIамигa трансформатораши, доккха доаца электроаьшиэлектроаьшкаши арахецаш хиннача зIамигача цеха электрооборудовани арахеца йоккха промышленни объединени хьахилар. Цунна юкъейоагIа 15 предприяти. Загребе хинна ца Iеш Югославе кхыча городашка а я уж, царца цхьана: Риеке, Сплите, Сомборе, Скопле, Славонски Пожеге, Битоле хьалъяьраш а йолаш.

Загреба доазонел араяьлар комбинат 1960 шера. Цу хана мехка промышленность дегIаахара лостамех цаI хилар йоккха индустриальни объединенеш хьакхоллар, цу гIулакхо торо елар средствaех, материалех, болхлой низах дикагIа пайда эца а продукцега дIадодар кIезигде а. Цу хана хьакхеллар комбинате электротехнически Iилман - тохкама институт а. Промышленностан Iилманеи юкъе чIоагIа бувзамаш оттадара баькхха хьалхара тIа бар из а. Электротехникан электроникан проблемаш вIаштIехьйоахаш, производственни процесс дикагIа вIаштIехьъяккхара Iилман наькъаш тохкаш 800 гаргга специалист ва институте болх беш. Iилмантохкама институто дах ца Iеш, ерригача предприяте докккхал ду электродинамика проблемаш Iомаяра кхо шу хьалха хьаккхелла «къорача камерах». Архитектурни куцага диллачени шие санна кхы йоацача высокочастотни оборудованега диллачеи Iилман - фантастически романа тIара яьннача гIишлонна тара я «къора камера».

Комбината 15 завод керттерча кхаь производственни лостамах специализаци еш я. Новкъоста З. Петровича яхачох, комбината арахецача продукце 60 процент яр электроэнерги хьаюи из дIателеи, дIахьа екъеи оборудовани я. «Раде Кончара» тIехдика дIаеннай халагIъярех цаI йола экзамен: «Электросила» яхача ленинградски завода турбинаша кхестаеш йола цун кхо генератор цаххаддаш болх беш я Дунай тIарча «Джердан» яхача гидроэлектростанце. Низ бола дегаш деннад комбинато Югославеи доазол дехьарчеи кхыча ткъо электростанцена. БIаьш кемаш, царца вай мехка байракхаш тIалатташ лелэш дараш а долаш, «Раде Кончар» яха марка тIалаттача двигателаша леладеш да. Эзараш йолча загребски трансформатораша болх бу Чехословаке, СССР, Кубе, Инде, Судана. Советски Союзе юртарча районашка болх бу 4000 гаргга йолча Загреберча комбинате хьаьчча трансформаторни станцеша.

«Раде Кончара» вож ши лостам — электротягеи электробытовой аппараташи. Цун продукцех итт процент гаргга яр локомотиваш, экскавтораш, лифташ, бувзама средстваш я, хIаьта 30 процент яр — промышленни цIагIа лелаю холодильникаш, стиральни машинаш, электропишхьши электробытовой «кагий хIамаши» (барзкъашта етта аьшкаш, кофемолкаш, миксераш, чайникаш, иштта кхыйола хIамаш) я. Загребе керттерча предприяте (250-эзар квадратни метр дIалоацаш я из) тхона бIаргаяйра цехашкара арайоалаш хинна сигала бесара локомотиви кизгаш дийттача йоккхача цехе холодильникачта лаьрхIа хьалдеш хинна мотораши.

Югославски промышленноста продукци хIара шера дукхагIа дIаухаш латт экспорта. ХIаьта цун хьисап да «Раде Кончара» а. Цун продукци Югославе дIайохьийт дунеи 50 мехкашка. Лакхе вайна хайна бесса, из дика йовз вай мехка, вошал леладеча Польше, Чехословаке, Румыне, Кубе, Малхбоалел дегIаухаш долча мехкашка — Египтен Замбеи, Малхбузеи мехкашка — ФРГ, Итале, Греце, Швеце.

Советски Союзаца даим бувзамаш лоаттаду загребски комбинато. Толаме чакхйоаккхаш я производствана специализаци ярен специалисташ дIахьа хувцарен хьакъехьа яь соглашени. Комбината Iилмантохкама электротехнически институто бувзамаш лоаттаду ше санна йолча Москверча, Ленинградерча, Киеверча Iилмантохкама учрежденешца. Загребе чIоагIа мах бу цу дIахьа леладеча гIулакхий. «Раде Кончара» цIи лелаю комбинат — Югославе электрооборудовани арахеца йоккхагIа йола предприяти. 25 эзар сагах латтача болхлой коллективо арахецача электродвигателашка халкъа турпала дог детталу.

Т. КУДРЯВЦЕВА.
(ТАСС).

ИДЕОЛОГИЧЕСКИ БОЛХЛОЙ ДЕШАР

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропагандаи агитацеи отдело парте горкомийи райкомийи секретараштеи пропагандаи агитацеи отделий заведующештеи лаьрхIа эрг1апара методически семинар йир.

Семинаре къамаьлаш дир: КПСС обкома лекторски группа кулгалхочо В. А. Губина — «Лекционни пропаганда вIаштIехьъяккхара опыти из эргаьккха тоаяра проблемаши». КПСС Ленински райкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе Е. Б. Григорьева — «Культураи искусстваи учрежденешта партийни кулгалдара формехи методехи»; КПСС Грозненски райкома секретара Т. М. Ахматхановас — «Бахача наьха вахаре керда цIейши обрядаши юкъекххахьарах»; КПСС Шалински райкома секретара Ш. Ш. Генаева — «Белоруссе партийни организаце идеологически кадраш хьахержаши царна кхетам луши беча балхах хьакъехьа»; КПСС обкома политически просвещене Шеи заведующе А. Я. Заруцкe,—«Кадрай марксистско-ленински дешари экономически образовании».

Методически семинара доакъашхой политинформаторийи агитаторийи балха опыт дIахьа эца баха хилар В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода партийни организаце.

Царна хьалхашка къамаьл дир завода директора Б. П. Филатова. Къахьсгама коллективашта кхетам луча инженерно - технически болхлоша дакъа лацарах, заводе хулаш йолча идеологически планеркаех, завода коллектива карагIдаьннарехи хьалхашка латтача декхарехи дийцар цо.

Завода политинформаторийи агитаторийи балха опытах дийцар парткома секретара заместитела З. С. Саломахинас.

Цхьан дийнахьа хинна методически семинар чаккхъьлар химикий культура Дворецe СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химкомбината парткома секретара А. И. Космина даим болх беш йолча агитпункта балха опытах дувцарца.

Юбилейна хетаяь выставка

Укх деношка Ерригроссийски Iалам лорадара общество хьаяь 50 шу дуз. Цунна хетаяь «Глобус яхача «Союзпечата» тика чу хьайийллай республикански филателистий выставка.

Цига хьокхаш да «Радуга», «Нефтяник», «Ровесник», яхача филателистически клубий доакъашхой, Iалам дезарий балхаш.

Дукха я выставке иаьха сакъердадолийтаргйола маркай коллекцеш, масала «Сага дийна Iалами» яха Грозверча № 1 йолча школа дешархочун И. Ботвинника, иштта кхычар а.

Выставка дикагIйола экспозицеш совгIаташца белгалйоахаргья.

Грозне хьалхара лоа.

И. ПЛИЕВА фотоэтюд.

ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ХАЛА ЛАЗАРАШ

Халача респираторни лазарашта чудоагIа, шоай дIрдоладаларгеи чакхдаларгеи хьежача цхьатарра дола а, бакъда тайп-тайпарча инфекцех хьахула а лакхерча садоахача наькъий дукккха лазараш. ДукхагIча даькъе хаоттама хьалаш хувцалуча гуйрен-Iан заманахьа дIадолалу уж лазараш.

Зийча гучадаьннад уж лазараш вай республике декабрь бетта долалуши март бетта дIадоалаши хилар. Цудухьа уж дIа-хьа ца даржийтара ханнахьа кийчо е еза.

Къаьстта дукхагIа даьржа да вирусех хьахулаш дола грипп, парагрипп, хала мерий у, оденовирусаш, екъача къамаргаш лазаялар, пневмония.

Вирусел совгIа кхы хIамаш а я къамарга чура шаьра пордув естаеш, ларингит, ринофарингит, ангина оалаш дола лазараш хулийташ. Уж лазараш атта кхет дегI шелделча, унахцIеноина новкъарле еш йола фактораш — дом, газаш, Iыболх беча моттигашка йоагIачул дукхагIа хилча, тIехдаьина малар молаш, боарам боацаш гIале озаш хилча.

ДIа-хьа даржара эггара уззарагIа да вирусни лазараш, къаьстта грипп, уж дIа-хьа доал духхьал сагагара. Кхайкавеча е Iиршинг доаккхача кхо метрага кхаччалца дIа-хьа долх вирусаш йоахка цицхаш, хIаьта цхьа метрага кхаччалца йолча моттиге араухача шодех Iалаьмате дукха вирусаш йоакк.

Вирусаш дIа-хьа яржар фега гIолла хинна ца Iеш кара лелаеча хIамашца, пхьегIашца, гатаца, мерех хьекхача йовлакхаца, бераша ловзаеча хIамашца, иштта унахочо лелаяьча кхыйолча хIамашца дIа-хьа даржа тарлу. Белгалдаккха деза цу хIамашца массехк сахьата, хIаьта цхьаццайолча хана деп-бийсаи а вирусаш яхаш хилар.

Грипп ца кхеташ саг наггахьа мара вац, хIаранена йовз цун белгалонаш, бакъда цунах лоравалара гIулакх лерттIа ца леладераш дукха ба. ХIаьта гриппах лоравалар медицински болхлоех тийша Iац, эттара хьалха из хIара сагах шийх тийша да

Унахочунна гIулакх деш волчо садоахача къамарга наькъаш дакъовлаш боамбе-кисе батахйоаллорг лелайича а цунна из дIадалара кхерам дукха а кIезигагIа хул. ХIаьта лазар кIеззига кхийттадале из атта чакхдала тарлу, вешта гриппа вирусаш сага дегIаца дукха дIа-хьа яьржаяле цунах хала гриппозни пневмони оалаш дола хьал отта тарлу.

Грипп дIа-хьа ца даржийтара боккха лоархIам болаш я предприятешка, учреждешка, берий коллективашка а цIагIа а санитарно - гигиенически боккъонаш нийса лелаяр. Каст-каста цIена фо чудайта деза, цIагIа цIена хилийта, сквозняккаш ца хилийта, цIагIа чура температура цаI хилийта хьажа веза. ХIаьта керттердар — балха цIагIа грипп кхийтта саг нийсвелча цу сахьате могашболчарех дIакъоаста а ваь метта Iовужаве а лор хьавеха а веза.

Юкхьанцарча хала доацача гриппа дарба цIагIа леладе мегаргда. Цу тайпара грипп кхийттача сага махулла дукхагIа витаминаш йола шурий-баьцовгIай бIайха кхача—йIайха шура, малина, кхазараш, облениха, рябина чутесса дIайха чай могаду. Цо новкъостал ду сага дегIацара лазар дIадаккха а цунца цхьана сага цIийца вируса духьалара хIамаш хьае гIо а ду. ДегI чIоагIдеш йолча средствашца цхьана, лорага а хьтта молхаех пайда эца мегаргба.

Кертагареи маьженашкареи лазар соцадара мала мегаргъя аспирин, аналгин, пирамидон яха молхаш. ХIаьта кхайкавеш хилча могаю кодеин, дионин. горчичникаш, туг доалийташ йола молхаш.

Къамаргера йокъали къахьали дIаяккхара боржомеца йIайха шура мала, иштта фурацилин, е сода теха хий багакхерза мегаргда. ХIаьта иштта аптеке эца йиш я гриппа духьалара сыворотка, мера Iургашта хьекха оксолинови мазь, интерферон, антибиотикаш.

ЙIовхараш хиннача дика хул пхи процентни эфедрина раствора пхиппа тIадам мерий Iургашка беттача, иштта пайда эца мегаргба санаринах, ментолови даьттах.

Ший ханнахьа дIадоладаьча дарбо дикка новкъостал ду лазар гаьна ца далийта а из халача хьала тIа ца кхачийта а.

Н. ПЫХАЛОВА,
республикански санэпидстанце къаьстта халача инфекцей отдела лор.

САКЪЕРДАМЕ САЙРЕ

«Книжкаш хьахилари уж дешарашка кхачари» яхача деша хетаяь яр укх деношка Нохч - ГIалгIай паччахьалкхеи университете чакхъяьнна литературни сайре. Зале вIашагIкхийттабар студенташ, города школай хьехархойи дешархойи. Сайре кийчъяьяр университета филфака студентий Iилман общества советои литературно - краеведчески кружокои.

Гулбеннараштa книжкаш хьахиларах дийцар Нохч-ГIалгIайчеи йоазонхой Союза правлене председатела Ахматова Раисас, поэташ Мидтяк Ивана, Арсанукаев Шейхе.

Дешарашка дIахкачаьлца книжкаша беча наькъах дийцар Нохч - ГIалгIай книжни издательства редактора Г. И. Яблоковас, Ерригроссийски книжкаш дезарий общества республикански отделене секретара Л. И. Громовас, А. Чехова цIерагIча библиотека дешара зала заведующе Г. Д. Зангаевас, университета библиотека массови отдела заведующе Л. Г. Блистуновас, филологически факультета 4-ча курса студента Б. Солтагиреева, эрсийн доазол дехьарчеи литература кафедра заведующе, филологически Iилмай кандидата М. С. Горенштейна.

Р. ЯНДИЕВА.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

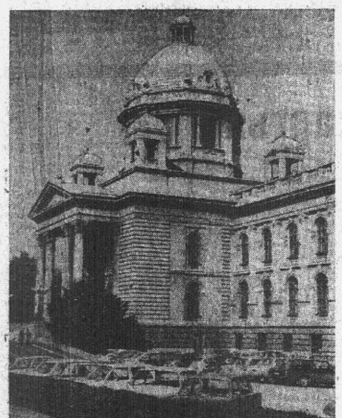

СФРЮ. Белградерча Револющe бульвара тIара Союзни скупщина (парламента) цIенош.

В. МАСТЮКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

СФРЮ. Белграде бахача нaха чIоагIа сийдеш дага лоаттабу шоай город мукъайоаккхаш байна советски югославски тIемахой. ТIемахой — город мукъаяьккхараш дIабехка боахкача кашмашка хIара денна дукха нах ух, цига массахана зизаш хул.

СУРТА ТIА: (аьрдехьа) — мемориальни кашмашка дIачувоалача наIарга; (аьттехьа) — советски салтечоа дегIа памятник.

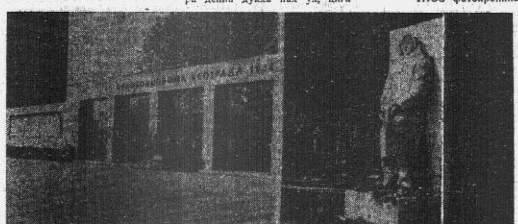

В. МАСТЮКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ТЕЛЕВИДЕНИ

28 ноябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Iуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — «Дунен халкъий творчество». 10.00 — Босбола телевидени. «Вай лоалахой». 16.00 — Передачай программа. 16.05 — «ТIехьенга гIолла» яхача документальни фильма премьера. 16.15 — Шахматни школа. «Разряднихий класс». 16.45 — «Эрсий мотт». 17.30 — «Цхьан сарахьа....» нохчийн - гIалгIайн йоазонхой атеистически дувцарий сборника оагIонаш тIа гIолла. 17.55 — Фильм. 18.00 — Специалиста хьехамаш. Нохч - ГIалгIай АССР-а юртбоахама министерства керттерча зоотехника Вакаева выступлени (нохчий меттала). 18.10 — Киножурнал. 18.20 — Идеологически балха практикацара. «Коллектив идейни чIоагIъяр». 18.30 — Миллионий ленински университет. Балха минота лоархIам бе. 19.00 — Босбола телевидени. Пушкина трагеде тIара монологаш дIаеш СССР-а халкъа артиста Бабочкина. 19.35 — Таджикски ССР а Таджикистана Коммунистически парти а вIашагIъелла 50 шу дизарга. Таджикски телевидене программа. 21.30 — Концертни зале. Илли дIаоал СССР-а халкъа артиста Биешу. 22.30 — Босбола телевидени. Кога - соалозаш фигурни хахкара мастераш. 23.10 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

17.30 — «Выставка Буратино». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Самукъане ноташ». 18.30 — Документальни фильм. 18.40 — Нохч - ГIалгIайчу гIолла. Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 19.00 — Книжкай тархе тIа. Богданов. «Надежда». 19.10 — Шоана, бераш. 19.20 — Баматгири-Хьажа а цун реакционни гIулакхаш а. 2-гIа передача. «Знание» общества республикански организаце правлене председатела заместитела Саламова выступлени (нохчий меттала). 19.40 — Документальни фильмай кинозал.

29 ноябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 Босбола телевидени. Iуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. Самукъане старташ. 10.15 — Югославе къама дезача денга — республика денга. Документальни фильмай программа (Югославия). 16.05 — Передачай программа. 16.10 — «Къоалал эфире я». 17.00 — Таджикски ССР а Таджикистана Коммунистически парти а вIашагIъелла 50 шу дизарга. Репортаж. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Мультфильм. 18.25 — «Котало» яха полевой почта». Передача дIахьу йоазонхочо Карповс. 18.55 — Фильм. 19.00 — Кагирхошта йола программа (нохчий меттала). 19.30 — Босбола телевидени. Хоккейх йола СССР-а чемпионат. Ленина цIерагIа йолча Центральни стадиона спорта Дворецера трансляци. 21.45 — «Ха». Информационни программа. 22.15 — Босбола телевидени. РСФСР-а халкъа артистка Васильевас дакъа лоацаш йола эстрадни программа. 23.10 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

17.30 — Хьаьший тIахьех «Орфей» яхача клубо. Пионерий республикански Дворецера трансляци. 18.30 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.50 — Храмаш, реклама. 18.55 — Телевидене Волгоградски студе передача. 19.30 — «Хьа цIа лаьтта да» яха телевизионни фильм. 19.55 — Маний. «Безам лорабе». Нурадилов цIерагIча Нохч - ГIалгIай Паччахьалкхеи драматически театра спектакль (нохчий меттало). (телевизорашка хьожарий заявках).

РАДИО

28 ноябрь

6.30 — «Юртара вахар» (гIалгIай меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — ДIалоих-дахчен пандар. Концерт (гIалгIай меттала). 8.50 — Iилман-технически информацеш (эрсий меттала). 16.00 — «Къона тIехье» (нохчий меттала). 16.15 — «Лакхале» яха радиовыпуск (гIалгIай меттала). 16.30 — «Болхлой вахар» яха радиовыпуск (нохчий меттала). 16.50 — «Пропагандист Куюмджиев» яха зарисовка (эрсий меттала). 18.00 — Кердахоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.40 — «Шоана, кхалнах» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).

СЭВ-а вошал долча дезале

Укх тайпарча масалга хьожаргда вай. Гучаяьхача пайданерча оахкалий запасашка диллача дIаьхий долча мехкех цаI я Монголи, цун территори геологически оагIорахьара кхоачамхилал техка еце а. ХIанз юкъара запас 16 миллиард тонн кIора бола 140 моттиг гучаяьккхай. Цул совгIа дукха я Монголе тайп-тайпара руднии рудни доацеи пайдане оахкалаш йоахка йIаьхий моттигаш, лоаман-химически бедала йоккхий запасаш. Из дерригa ший низаца карадерзаде могаргдолаш яц Монгольски Халкъа Республика. Цудухьа социалистически экономически интеграце комплексни программо лаьрхIад Монголе Iалама ганзаш караерзаеча СЭВ членаш долча кхыча мехкий материально - технически ресурсаши нахи юкъеоза. Цу гIулакхах ког гIортолга ергья МНР халкъа боахам дегIаухилга сихдара, бахача иаьха хьал-торо тоаяра. Социалистически содружества хьашташа дIа мадехха а да из.

ВIаши экономически новкъостал дара Совете юкъеярах Монголе боккха аьттув балар тешал деш дола цхьа масал мара доаладаьдац аз. Уж тайпа масалаш дукха да.

1962 шера СЭВ-а юкъеяхар Монголи Тха мохк парте кхоалагIа программа толамца кхоачашъеш, социализма материально-технически база Iалашъеш бола ха яр из. СЭВ рамкашка СССР-цеи иштта кхыча вошал леладеча паччахьалкхенашцеи цхьана хьаьнала къахьегаро МНР экономика сихагIа дегIаахара объективни торонаш хьахилар. Цахаддаш тоалуш латт монгольски халкъа материальни культурнии вахар.

Иштта, масала, 1962 шера денз 1972 шерага кхаччалца валови общественни продукт арахецара боарам 1,8-зза алсамбаьннаб, къаман доход — 1,5-зза, промышленни продукци арахецилга 2,5-зза алсамдаьннад.

СЭВ-а ах мара йоацача массазарча комиссешка мара дакъа лацац Монголе хIанзарчоа. Мохк экономически дегIаахара ший тайпа белгало я из. Мехка халкъа боахам дегIаахарцеи содружества паччахьалкхенашта юкъе интеграционни бувзамаш шердаларцеи СЭВ-а тайп-тайпарча органий балха дукхагIа дакъа лоац МНР-о. Иштта, 1973 шера денз кхы а шин комиссе—электроэнергеи кIора боаккхача промышленностеи дакъа лоац тха мехко. ХIанз СЭВ-а босболча металлургена йолча массазарча комиссе дакъа лацара торонашка хьожаш ба тханцига.

МНР халкъа боахам сихача темпаех дегIаахарaи цун эффективность лакхъяран тIаерзаяь мероприятей бIарчча система чакхъяккха лаьрхIад социалистически экономически комплексни программа тIа, белгалдаьд цунна специализаци яра керттера лостамаш, белгалъяьй вIаши гIулакхаш леладара формаш.

Вошал леладеча мехкий вIаши гIулакхаш леладара чIоагIагIа йолча формаех цаI я юкъара предприятеш, боахама объединенеши акционерни обществаши хьакхоллар. Монголеи Советски Союзеи кулгаш яздаьд Эрдэнэтийн-обо яхача цIаста-молибденови оахкалаш йоахкача база тIа горно-обогатительни комплекс хьалъяраххи цунца цхьана эксплутаци ярахи йолча соглашенена. Тха мехка дIахо йодача хана горнодобывающи промышленность дегIаахара иштта боккхача лоархIаме да Советски Союзаца цхьана пайданерча оахкалий цхьадолча тайпашта разработкаш яраи уж яхараи «Монголсовцветмет» яха боахама объединени хьакхоллар.

Ший болх социалистически интернационализма принципаш тIа вIаштIехьбоахача СЭВ-а юкъедоагIача мехкаша вIаши деш долча новкъосталои цхьана леладеш долча гIулакхашеи ког гIортолга ю содружества ерригa паччахьалкхенаш экономически дегIаахара темпаш сихъеча, бIарчча хьайцача социалистически система чIоагIъеча.

Улан-Батор.

Н. МИШИГДОРЖ,
МНР Iилмай Академе экономика институтеи Госпланеи болхло.

(АПН).

ДЕЗА НОВКЪОСТИЙ!
ЧАКХДОАЛАШ ЛАТТ
«СЕРДАЛО»
ГАЗЕТА ЯЗПУЛГА

Газета язлу бувзама вооигана отделенешка а промышленноста, транспорта гIишлошъеча предприятешкарча, дешара заведенешкарча, колхозашкарча, совхозашкарча, учреждешкарча общественни организацешкарча непайоазув доарзлеча общественни уполномоченнешка а Iолла.

ГАЗЕТ ЯЗДАРА МАХ: шера — 3 сом и 12 кепиги.

ШИ МА ЛЕЛАШ 1975-ча ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА ХАННАХЬА ЯЗЛЕ!

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллеи Грозней кувцалуш морхаш а йолаш, лоадама йоачан а йоацаш, Iуйрийна цхьаццайолча моттигашка дохк а доллаш, ша а билла, малхбоалехьара 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура республике гIолла 0 градусагара 5 градусага кхоачаш шелал йолаш. Грозне 0 градус гаргга хила тарлу. Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, юкъ-юкъе екха а екхаш, лаьгIо IотIаелхаш а йолаш, цхьаццайолча моттигашка дохк а доллаш, бе-беча оагIорахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хила а фегара температура бийсашка 3 градус шелалгара 2 градус йIовхалга кхоачаши деношка 3—8 градус йIовхал йолаши ха хила а тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364051 г. Грозный, Ленина улица 11 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара—3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отделеи бухгалтереи — 2-80-71.

НАШ АДРЕС: 364051 г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии—2-80-71.

Газет лоадувл шинарен оpeи шеаттеи деношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект 7/84. Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

Заказ № 11157.